

Ιωάννης-Παναγιώτης Αμπελάς

Αρχαία Ελληνικά

Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών
Γ' Λυκείου

ΦΑΚΕΛΟΣ ΥΛΙΚΟΥ Θεματική Ενότητα 3

Η παιδεία και η αναζήτηση της αλήθειας -
η ανθρώπινη φύση και το χρέος του φιλοσόφου

Ερμηνευτικές Σημειώσεις - Επισημάνσεις

Παράλληλα Κείμενα - Ασκήσεις

Αναθεωρημένη

Έκδοση 2024

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Για το μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας της Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών Γ΄ Λυκείου μπορείς να αναζητήσεις υποστηρικτικό υλικό στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση (δεν απαιτούνται κωδικοί):

<https://eclass03.sch.gr/courses/5012017103/>

ή να σαρώσεις το QR απευθείας.

Αυτό το έργο © 2024 του Ιωάννη Παναγιώτη Αμπελά έχει άδεια χρήσης. Για να δείτε ένα αντίγραφο αυτής της άδειας, επισκεφθείτε τη διεύθυνση <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Σημείωση: Οι προτεινόμενες Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις περιλαμβάνουν και Θέματα από την πλατφόρμα της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας που αναπτύχθηκε (MIS5070818- Τράπεζα θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Γενικό Λύκειο- ΕΠΑΛ) και είναι διαδικτυακά στο δικτυακό τόπο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.) στη διεύθυνση (<http://iep.edu.gr/el/trapeza-thematon-arxiki-selida>). Ο Ι.Π. Αμπελάς είχε τον συντονισμό και την ευθύνη της επιστημονικής ομάδας των Θεματοδοτών που εκπόνησαν τα Θέματα για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών ΓΕΛ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	3
Διδακτική Ενότητα 8 - Η αλληγορία του σπηλαίου: οι δεσμώτες	5
Εισαγωγικές επισημάνσεις	6
Ερμηνευτικές επισημάνσεις	7
Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις.....	15
Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς	15
Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς	16
Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα	17
Ασκήσεις λεξιλογίου.....	20
Ολοκληρώνοντας την ανάγνωση του μύθου του σπηλαίου	21
Ερμηνευτικές επισημάνσεις	25
Διδακτική Ενότητα 9 - Η αλληγορία του σπηλαίου: η παιδεία	28
Εισαγωγικές επισημάνσεις	29
Ερμηνευτικά σχόλια	30
Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις.....	37
Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς	37
Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς	39
Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα	39
Ερωτήσεις λεξιλογίου	44
Διδακτική ενότητα 10 - Η αλληγορία του σπηλαίου: οι φιλόσοφοι	47
Εισαγωγικές επισημάνσεις	48
Ερμηνευτικές επισημάνσεις	48
Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις.....	69

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς	69
Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς	70
Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα....	71
Ασκήσεις λεξιλογίου.....	75
Διδακτική ενότητα 11 - Ο χαρακτήρας και οι στόχοι της παιδείας	77
Εισαγωγικές επισημάνσεις	77
Ερμηνευτικές επισημάνσεις	79
Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις.....	86
Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς	86
Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς	88
Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα .	88
Ερωτήσεις λεξιλογίου	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - Ασκήσεις αντικειμενικού τύπου για την «Εισαγωγή της Πολιτείας».....	91
Ενδεικτική Βιβλιογραφία - Δικτυογραφία	97

Διδακτική Ενότητα 8 - Η αλληγορία του σπηλαίου: οι δεσμώτες

Κείμενο Αναφοράς: Πλάτων, Πολιτεία, 514a – 515c

Μετὰ ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπείκασον τοιούτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. Ἴδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἰς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὀπισθεν αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμωτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρωκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύουσιν.

Ὅρῳ, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεύη τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους.

Ὅμοίους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιούτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἑωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιὰς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;

Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκασμένοι εἶεν διὰ βίου;

Τί δὲ τῶν παραφερομένων; οὐ ταῦτ' οὗτο;

Τί μήν;

Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἰοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῇ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὁρῶεν;

Ἀνάγκη.

Τί δ' εἰ καὶ ἡχῶν τὸ δεσμωτήριον ἐκ τοῦ καταντικρὺ ἔχοι; Ὅποτε τις τῶν παριόντων φθέγγαιτο, οἶει ἂν ἄλλο τι αὐτοὺς ἡγεῖσθαι τὸ φθεγγόμενον ἢ τὴν παριούσαν σκιάν;

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Μὰ Δὲ οὐκ ἔγωγ', ἔφη.

Παντάπασι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἂν ἄλλο τι νομίζοιεν τὸ ἀληθὲς ἢ τὰς τῶν σκευαστῶν σκιάς.

Πολλὴ ἀνάγκη, ἔφη.

Εισαγωγικές επισημάνσεις

Γιατί ο Πλάτων χρησιμοποιεί τον μύθο (αλληγορία);

Η προσφυγή στον μύθο (αλληγορία) εξηγείται ως εξής:

Ο Πλάτων κατά κύριο λόγο **απευθύνεται σε μη φιλοσόφους**, αντισταθμίζοντας έτσι την ανεπάρκεια των μη φιλοσόφων να κατανοήσουν άμεσα τα υψηλά νοήματα¹.

1. **Ο μύθος**, όπως και η αλληγορική εικόνα, **εμπλουτίζει την διαλεκτική** (=φιλοσοφία).
2. Ο Πλάτων χρησιμοποιεί τους μύθους για να εκφράσει **απόψεις που δεν είναι δυνατόν να θεμελιωθούν πάνω σε μια αυστηρά διαλεκτική** (: φιλοσοφική) **ανάλυση**, χωρίς όμως να διαψεύδουν τη συγκεκριμένη ανάλυση².
3. Η αξία του μύθου είναι **διδασκτική** και **όχι αποδεικτική**. Η συγκεκριμένη αλληγορία είναι ένας **αναλογικός συλλογισμός** τον οποίο ο Πλάτων χρησιμοποιεί για να δείξει πώς βλέπει τον κόσμο και όχι για να αιτιολογήσει την κατάσταση του κόσμου.
4. Ο Πλάτων πριν ασχοληθεί με τη φιλοσοφία, υπήρξε ποιητής· η **ιδιαιτέρη λογοτεχνική ικανότητα** είναι εμφανής στους μύθους του.

¹ Chatelet, Fr. (1984), *Πλάτων* σε *Η Φιλοσοφία* τ. Α΄, επιμ. Fr. Chatelet, Από τον Πλάτωνα ως τον Θωμά Ακινάτη. Αθήνα (Γνώση) σ. 87 - 88

² Μπαγιόνας, Α. (1974), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*. Θεσσαλονίκη, σ. 134 - 135

Η προέλευση του μύθου του Σπηλαίου

Η εικόνα του σπηλαίου δεν είναι άγνωστη στην αρχαιοελληνική διανόηση. Πιθανόν να προέρχεται από τους **Ορφικούς** (η ορφική παράσταση της ζωής ως φυλακής) και τον **Εμπεδοκλή** (η γήινη περιοχή ως σπήλαιο), ενώ συνδέεται και με την *πυθαγόρεια εικόνα της σπηλιάς ως συμβόλου του αισθητού κόσμου*. Επιπλέον, υπάρχουν **αναλογίες** και με την τραγωδία του Αισχύλου *Προμηθεύς Δεσμώτης* (στ. 450-454), όπου περιγράφεται η ζωή των πρωτόγονων ανθρώπων μέσα στις σπηλιές. Πάντως, φαίνεται ότι **η συγκεκριμένη αλληγορία στο σύνολό της είναι επίνοια του Πλάτωνα**.

Ερμηνευτικές επισημάνσεις

ἀπείκασον: Με το συγκεκριμένο ρήμα ο Σωκράτης μάς εισάγει στην εκτεταμένη παρομοίωση (αλληγορία) του σπηλαίου: παρομοιάζει τον κόσμο με σπήλαιο και τους ανθρώπους με δεσμώτες. Η αλληγορία είναι ένας εκφραστικός τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας άλλα λέει και άλλα εννοεί· οι λέξεις, οι έννοιες, οι περιγραφές έχουν πέρα από την κυριολεκτική τους και μια συμβολική σημασία. Η αλληγορία (ή ο μύθος) ως φιλοσοφική μέθοδος στον Πλάτωνα λειτουργεί πάντοτε συμπληρωματικά προς την **διαλεκτικήν**, με σκοπό να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση απαιτητικών φιλοσοφικών εννοιών και θέσεων. Η αλληγορία έχει κατά κύριο λόγο διδακτική και όχι αποδεικτική αξία (βλ. παραπάνω).

παιδείας τε περί καὶ ἀπαιδευσίας: Με τις λέξεις αυτές ορίζεται το **βασικό θέμα της αλληγορίας**: Ο Σωκράτης θα μιλήσει αλληγορικά για την παιδεία (και την έλλειψή της). Στην *Πολιτεία*, γενικότερα, η παιδεία συνδέεται με την ηθική

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

διαπαιδαγώγηση των πολιτών. Ειδικά στην αλληγορία του σπηλαίου, η συγκεκριμένη αναφορά στην παιδεία έχει και γνωσιολογικό περιεχόμενο. Η αλληγορία, δηλαδή, αναδεικνύει με συμβολικό τρόπο τον αγώνα του ανθρώπου να λυτρωθεί από τα δεσμά της φαινομενικότητας, που τον κρατούν εγκλωβισμένο στην άγνοια, την πλάνη, την αδικία και το ψέμα, με στόχο τη γνώση του ἀληθοῦς (του αληθινά υπαρκτού), που αποτελεί προϋπόθεση της ευτυχίας. Έτσι, παρουσιάζοντας εδώ ο Σωκράτης το βασικό θέμα του μύθου συνδέει οργανικά την καλλίπολιν (την ιδανική - δίκαιη πολιτεία) με την παιδεία. Παράλληλα, αποτυπώνεται συμβολικά η οντολογική βάση πάνω στην οποία θα στηριχθεί η ανώτερη παιδεία των φυλάκων - φιλοσόφων. Τέλος, στη συνέχεια θα τονιστεί με αλληγορικό τρόπο και η υποχρέωση του ορθά πεπαιδευμένου (δηλαδή του **φιλοσόφου**) να φωτίσει τους συνανθρώπους του, ώστε και οι υπόλοιποι δεσμώτες να μπορέσουν να γίνουν κι αυτοί πολίτες της ιδανικής πολιτείας [έξω από το Σπήλαιο], που τη φωτίζει το φως της αλήθειας³.

Οι βασικές αλληγορίες του μύθου και η ερμηνεία τους

έν καταγείω οικήσει σπηλαιώδει: Ο υλικός κόσμος των αισθητών πραγμάτων, ο οποίος χαρακτηρίζεται: 1) οντολογικά από φαινομενικότητα, 2) γνωσιολογικά από πλάνη και ψευδαισθήσεις, 3) ηθικά από αδικία. Κατ' επέκταση, η πολιτική κοινωνία στην οποία δεν κυβερνούν οι φιλόσοφοι, οι ορθά πεπαιδευμένοι και ηθικά ακέραιοι άνθρωποι, όπου κυριαρχούν η αδικία και η διαφθορά.

³ Μιχαηλίδης, Κ. (1998), *Πλάτων Λόγος και Μύθος*. Αθήνα (Παπαδήμας), σ. 82

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

πρὸς τὸ φῶς (του Ἡ Ἰδέα του Ἀγαθοῦ, ἔξω ἀπὸ το σπήλαιο στον νοητό ἡλίου): και ἄυλο **κόσμο των Ἰδεών**· ο κόσμος της αληθινής πραγματικότητας, της αλήθειας, της γνώσης και της δικαιοσύνης.

μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον: Ο δρόμος προς την ἔξοδο είναι μακρὺς, (ανηφορικός) και δύσκολος (βλ. 4 στάδια: **εἰκασία, πίστις, διάνοια, νόησις**)

ἐν δεσμοῖς: **Οι αισθήσεις** που επιβάλλουν τον περιορισμό των ανθρώπων στον υλικό κόσμο των αισθητῶν πραγμάτων, με αποτέλεσμα η σκέψη τους να χάνεται μέσα στις αλλεπάλληλες μεταβολές και αλλοιώσεις στις οποίες τα αισθητά υπόκεινται. Αν το εξετάσουμε σ' ἓνα ευρύτερο πλαίσιο, οι αλυσίδες μπορούν να παρομοιαστούν με ὅτι, μας καθηλώνει στα υλικά αγαθά και στις σωματικές απολαύσεις που μας κρατούν μακριά ἀπὸ τη θέαση της Ἰδέας του Ἀγαθοῦ και τις πνευματικές ηδονές.

Οι σκιές – οι ἤχοι: **Τα δεδομένα των αισθήσεων** που οι αλυσοδεμένοι εκλαμβάνουν λανθασμένα ως αληθινή πραγματικότητα. Η στάση τους για την πραγματικότητα μπορεί να αποδοθεῖ με τον ὅρο «αφελὴς εμπειρισμός» και η γνωστικὴ τους κατάσταση με τον ὅρο **εἰκασία**. Ἔτσι (βλ. Φάκελος Υλικού, σ. 116),

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

οι δεσμώτες συνδέουν τους ήχους με τις σκιές που βλέπουν και πιστεύουν κατά τρόπο απατηλό ότι παραγωγοί των ήχων είναι οι σκιές.

(δεσμῶται):

Οι κοινοί άνθρωποι, που έχοντας εθισθεί στις απατηλές παραστάσεις των αισθητών πραγμάτων, ζουν μέσα στο ψέμα, διαπράττουν αδικίες κ.λπ.

φῶς πυρὸς:

Τεχνητό φως, κατωτέρου βαθμού από το φυσικό φως του ήλιου. Η φωτιά που καίει μέσα στη σπηλιά αποτελεί την πηγή του τεχνητού φωτός, από το οποίο φωτίζονται τα αντικείμενα μέσα στη σπηλιά και δημιουργούνται οι σκιές. Έτσι, η φωτιά αυτή συμβολίζει την αισθητηριακή αντίληψη (σε αντίθεση με τη νόηση) ως πηγή γνώσης, επιτρέποντας μια παραπλανητική τελικά όραση.

σκεύη παντοδαπά ... άνδριάντας ... από την ανθρώπινη τέχνη (τεχνήματα, ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα: Αντίγραφα των φυσικών όντων δημιουργημένα από την ανθρώπινη τέχνη (τεχνήματα, κατασκευάσματα). Ως αντίγραφα, τα τεχνήματα είναι κατώτερα από τα όντα που έχει δημιουργήσει η φύση.

Ως αντίγραφα των τεχνημάτων, **οι σκιές αποτελούν την κατώτερη κατηγορία όντων**. Ανώτερη κατηγορία όντων αποτελούν τα όντα της φύσης, όπως π.χ. είναι οι άνθρωποι που μεταφέρουν τα τεχνητά αντικείμενα. Έτσι, προκύπτει μια **ιεραρχία στην τάξη των όντων**,

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

δηλαδή των υπαρκτών: φυσικά όντα, τεχνήματα (δημιουργήματα της τέχνης και της τεχνικής), σκιές και είδωλα. Για να γνωρίσουν οι δεσμώτες τα αληθινά όντα θα πρέπει πρώτα να απελευθερωθούν και να αρχίσουν την κοπιώδη «ανάβαση», αφήνοντας πίσω τους τον κόσμο των σκιών.

ἄτοπον ... ὁμοίους ἡμῖν: Η αλληγορική αφήγηση του Σωκράτη διακόπτεται από έναν διπλό σχολιασμό:

α) **αξιολογικό σχόλιο** του Γλαύκωνα (**Ἄτοπον εἰκόνα ... καὶ δεσμώτας ἀτόπους**), με το οποίο εκφράζει την ἐκπληξή του και συγκρατημένη επιφύλαξη για όσα διατυπώνει ο Σωκράτης,

β) **επεξηγηματικό σχόλιο** του Σωκράτη με το οποίο αποκαλύπτει τον συμβολισμό των δεσμωτών και ανανεώνει το ενδιαφέρον για τη συνέχεια.

Αξιοσημείωτη η **διπλή χρήση της λέξης ἄτοπον** από τον Γλαύκωνα, η οποία υποβάλλει τη θέση ότι η αυτονόητη ένταξη των ανθρώπων στον απατηλό κόσμο των αισθήσεων αποτελεί μια αλλόκοτη στέρηση λογικής. Ο Σωκράτης με το σχόλιο **Ὅμοιους ἡμῖν** παραλληλίζει τους δεσμώτες του σπηλαίου με κάθε ανθρώπινη κοινωνία γενικότερα αλλά και τη σύγχρονή του αθηναϊκή κοινωνία ειδικότερα. Η ομοιότητα έγκειται στην τάση του γνωσιολογικά ανυποψίαστου ανθρώπου να αποδέχεται χωρίς έλεγχο τη φαινομενικότητα των πραγμάτων και να διαμορφώνει άκριτα τις απόψεις και τις πεποιθήσεις του (βλ. παρακάτω).

Η ομοιότητα της κοινωνίας του σπηλαίου και της αθηναϊκής πολιτικής κοινωνίας (κατά τον Πλάτωνα)

Στην αθηναϊκή πολιτική κοινωνία η αδικία και η αναξιοκρατία κυριαρχούν, οι δημαγωγοί ασκούν την εξουσία και όχι οι φιλόσοφοι. Οι άνθρωποι ζουν μέσα στο σκοτάδι της αμάθειας, δέσμιοι των παθών τους, των προκαταλήψεων και των ψευδαισθήσεών τους μακριά από την αλήθεια. Έτσι, έμμεσα εισάγεται το θέμα που θα αναπτυχθεί στην μεθεπόμενη ενότητα: το χρέος του απελευθερωμένου δεσμώτη, δηλαδή του **φύλακα - φιλοσόφου**, που κατάφερε να θεαθεί την Ιδέα του Αγαθού, να ξανακατέβει στο σπήλαιο και να οδηγήσει προς την έξοδο και τους υπόλοιπους δεσμώτες⁴. Ακόμα και η απελευθερωτική προσπάθεια του φιλοσόφου, η οποία θα αναφερθεί παρακάτω, είναι εξαιρετικά επικίνδυνη, δεν μπορεί παρά να συσχετιστεί με την άδικη καταδίκη του Σωκράτη.

☞ Η κοινωνία των δεσμοτών δεν είναι μια ανύπαρκτη κοινωνία, αλλά **θα μπορούσε να είναι κάθε ανθρώπινη κοινωνία** που έχει σε γενικές γραμμές τα εξής χαρακτηριστικά:

- Οι πολίτες στην συντριπτική τους πλειοψηφία κυριαρχούνται από τα ένστικτα και τα πάθη τους, και δεν αξιοποιούν την ορθή κρίση και τη λογική τους.
- Οι πολιτικοί ηγέτες κινούνται με βάση την ιδιοτέλεια, τον εγωισμό και την ικανοποίηση της πλεονεξίας τους.
- Κυριαρχούν το ψέμα, η διαφθορά και η αδικία.

⁴ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

τὸ ἀληθές: Η λέξη έχει φιλοσοφική (οντολογική) χροιά: αναφέρεται στο αληθινά υπαρκτό. Οι δεσμώτες του σπηλαίου θεωρούν αληθινά υπαρκτό (πραγματικότητα) τις σκιές και τις συνδέουν με τους ήχους που ακούγονται, αφού αντλούν τη γνώση αποκλειστικά και μόνο από τις αισθήσεις (όραση - ακοή). Το αληθινά υπαρκτό, όμως, για τον Πλάτωνα βρίσκεται εκτός σπηλαίου. Το **ἀληθές** δεν λανθάνει, έρχεται στο φως, όντως υπάρχει. Αυτό γίνεται «ορατό» με έναν διαφορετικό τρόπο (βλ. ΔΕ 7).

Η θεωρία των Ιδεών και η Ιδανική Πολιτεία

Η θεωρία των Ιδεών αποτελεί σημαντικότερο μεθοδολογικό εύρημα γιατί καθιστά δυνατή, κατά τον Πλάτωνα, την καθαρή επιστημονική γνώση όσο και την γνώση που θα μπορούσε να αφορά τον κόσμο των μεταβαλλόμενων πραγμάτων, για τα οποία δεν μπορούμε να αποκτήσουμε, άμεσα καμία γνώση παρά μονάχα δοξασία. Γίνεται έτσι δυνατό να διερευνηθούν τα προβλήματα μιας μεταβαλλόμενης κοινωνίας και να συγκροτηθεί μια πολιτική επιστήμη.

Στον κοινωνικό χώρο, ανοίγει ένα δρόμο προς κάποιο είδος κοινωνικής μηχανικής και κάνει δυνατή τη διαμόρφωση εργαλείων για την αναχαίτιση της κοινωνικής αλλαγής, αφού εισηγείται τη σχεδίαση μιας «άριστης πολιτείας», τόσο πολύ όμοιας με την Ιδέα μιας πολιτείας, ώστε να μην μπορεί να παρακμάσει⁵.

⁵ Popper, K. (2003), *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της, τόμος Ι*, Αθήνα (Παπαζήσης), σ. 76

Η γλώσσα του κειμένου και τα εκφραστικά μέσα⁶

Η γλώσσα του κειμένου είναι ποιητική και το ύφος γλαφυρό. Το λεξιλόγιο του Πλάτωνα δεν είναι τυπικά φιλοσοφικό και χαρακτηρίζεται από τη φειδωλή χρήση τεχνικών όρων. Αντίθετα, εντυπωσιάζει με την ψευδαίσθηση του καθημερινού λόγου των μορφωμένων που πετυχαίνει στους διαλόγους, με τη χρήση περιφράσεων, μεταφορών και κυρίως παρομοιώσεων που καθιστούν τον λόγο του ποιητικό. Γενικά, ο πλούτος του λεξιλογίου και η απουσία συστηματικής χρήσης φιλοσοφικής ορολογίας αποτελούν υφολογικά πλεονεκτήματα που καθιστούν την ανάγνωση του πλατωνικού κειμένου προσιτή και ελκυστική. Ενδεικτικά παραδείγματα:

- Η χρήση των επιθέτων **κατάγειος, σπηλαιώδης**, όπως και η χρήση σύνθετων ρημάτων και ρηματικών τύπων (**καταμένειν, περιάγειν, παρωκοδομημένον, υπερέχοντα, παραφερόντων**) προσδίδουν ακρίβεια και λεπτομέρεια στην περιγραφή του σπηλαίου.
- Οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους παρατακτικά.
- Το πολυσύνδετο σχήμα
- Η **αλληγορία** (εκτεταμένη παρομοίωση)
- Ο **διάλογος**· χάρη σ' αυτόν η περιγραφή του σπηλαίου δεν γίνεται μονότονη, αλλά αποκτά ζωντάνια και παραστατικότητα.
- Η **χρήση β' ενικού προσώπου**· **ἀπείκασον, ιδέ, ὄρα** συνδέεται με τον διάλογο και προσδίδει στην περιγραφή αμεσότητα.

⁶ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

- **Εικόνες**: η περιγραφή του σπηλαίου δίνεται με πληθώρα οπτικο-ακουστικών και κινητικών εικόνων.

Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις

Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς

A1α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις / φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν:

1. Η είσοδος της σπηλιάς δεν απέχει πολύ από το βάθος της, έτσι ώστε το φως του ήλιου να μπορεί να εισδύσει στο εσωτερικό της.
2. Ο μικρός τοίχος που διαχωρίζει τους δεσμώτες από τη φωτιά, είναι χτισμένος μπροστά από τους δεσμώτες.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

3. Όλοι οι άνθρωποι που μεταφέρουν διάφορα αντικείμενα πίσω από τους δεσμώτες παραμένουν σιωπηλοί.
4. Ο Σωκράτης παρομοιάζει την αθηναϊκή κοινωνία με τους δεσμώτες μέσα στο σπήλαιο.
5. Οι δεσμώτες συζητούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν απόψεις για ό,τι αντικρύζουν.

A1β.

1. Ποιες πηγές φωτός αναφέρονται από τον Σωκράτη στο παραπάνω κείμενο; Να τις καταγράψετε.
2. Ποια πράγματα αντιλαμβάνονται με τις αισθήσεις τους οι δεσμώτες και γιατί;

Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς

1. Να εξηγήσετε την απάντηση που δίνει ο Σωκράτης χρησιμοποιώντας α' πληθυντικό πρόσωπο, όταν ο Γλαύκων αμφισβητεί την ύπαρξη των δεσμωντών: *Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ.*
2. Να ερμηνεύσετε σύντομα τους παρακάτω συμβολισμούς της αλληγορίας: *ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, πρὸς τὸ φῶς, ἐν δεσμοῖς, τῶν δεσμωντῶν, τὰς σκιὰς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρός.*
3. Το παραπάνω αρχαίο διδαγμένο κείμενο έχει αλληγορικό περιεχόμενο. Να εντοπίσετε πέντε (5) σημεία του κειμένου που έχουν αλληγορική σημασία και να τα ερμηνεύσετε στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας.
4. Κατά πολλούς ο μύθος του Σπηλαίου έχει διαχρονική αξία. Συμφωνείτε με αυτή την θέση; Δικαιολογείστε την άποψή σας.

Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα

1. Όμηρος, Όδύσσεια, μ 39-55 (Φάκελος Υλικού)

Στην Όδύσσεια η Κίρκη δίνει οδηγίες στον Οδυσσέα για τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει φεύγοντας από το νησί της, ώστε να προφυλαχτεί και να προφυλάξει τους συντρόφους του από τους κινδύνους της θάλασσας. Ένα από τα εμπόδια είναι οι Σειρήνες.

Θα φτάσεις πρώτα στις Σειρήνες, αυτές που καταθέλγουν

όλους τους θνητούς, όποιος βρεθεί στα μέρη τους.

40

Αν κάποιος πλησιάσει ανύποπτος κι ακούσει των Σειρήνων

τη φωνή, δεν γίνεται να τον χαρούν ξανά στον γυρισμό του

γυναίκες και μικρά παιδιά. τον θέλγουν οι Σειρήνες

με το οξύφωνο τραγούδι τους,

σ' ένα λιβάδι καθισμένες, γύρω σωρός τα κόκαλα,

σάρκες ανθρώπων σαπισμένες, φαγωμένα δέρματα.

Σε συμβουλεύω να τις προσπεράσεις. όσο για τους συντρόφους σου,

γλυκό κερί σαν μέλι μάλαξε και βούλωσε μ' αυτό τ' αφτιά τους,

ώστε κανείς από τους άλλους να μην το ακούσει το τραγούδι τους.

Μόνος εσύ μπορείς να τις ακούσεις, αν το θελήσεις.

50

Θα πρέπει ωστόσο, εκεί στο πλοίο που θα φεύγει γρήγορα,

χέρια και πόδια να σε δέσουν, όρθιο πάνω στο κατάρτι,

με τα σχοινιά πλεγμένα γύρω του. κι έτσι να ακούσεις, να απολαύσεις των

Σειρήνων τη φωνή.

Κι αν τους συντρόφους σου παρακαλείς, αν τους φωνάζεις να σε λύσουν,

Εκείνοι ακόμη πιο σφιχτά, με περισσότερα σχοινιά θα πρέπει να σε δέσουν.

Μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Να συγκρίνετε τους «δεσμώτες» του πλατωνικού σπηλαίου όπως αυτοί περιγράφονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο, με τους συντρόφους του Οδυσσέα αλλά και τον ίδιο τον Οδυσσέα στο παραπάνω παράλληλο κείμενο από την *Ὀδύσσεια* του Ομήρου.

2. Πλάτων, *Πολιτεία*, 515c-d

Σκέψου τώρα, είπα εγώ (: ο Σωκράτης), ποια μορφή θα μπορούσε να πάρει η απαλλαγή τους από τα δεσμά και η γιατρεία τους από την πλάνη και την αφροσύνη, αν τύχαινε και τους συνέβαιναν τα εξής: Κάθε φορά που κάποιος από αυτούς θα λυνόταν και θα αναγκαζόταν ξαφνικά να ελευθερωθεί και να γυρίσει το κεφάλι και να περπατήσει και να αντικρύσει το φως ψηλά —κι όλα αυτά πονώντας πολύ και αδυνατώντας από την εκτυφλωτική λάμψη να διακρίνει εκείνα τα πράγματα που ως τώρα έβλεπε τις σκιές τους—, τι φαντάζεσαι ότι θα έλεγε ο άνθρωπος αυτός, αν κάποιος του έλεγε ότι όσα έβλεπε πρωτύτερα ήταν ανοησίες και ότι τώρα είναι κάπως πιο κοντά στην πραγματικότητα κι ότι έχοντας τώρα στραφεί σε αντικείμενα πιο πραγματικά βλέπει σωστότερα; Ιδίως μάλιστα αν δείχνοντάς του καθένα από τα αντικείμενα που περνούσαν από μπροστά του τον ρωτούσε και τον υποχρέωνε να απαντήσει τι είναι το καθένα τους. Δεν νομίζεις ότι ο άνθρωπος εκείνος θα τα 'χανε και θα πίστευε ότι όσα έβλεπε τότε ήταν αληθινότερα από εκείνα που του έδειχναν τώρα;

Και πολύ μάλιστα.

Κι άμα θα τον ανάγκαζε να κοιτάξει στο ίδιο το φως, δεν θα αισθανόταν έντονο πόνο στα μάτια και δεν θα προσπαθούσε να το αποφύγει στρέφοντας το βλέμμα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

του πάλι σ' εκείνα που μπορεί να βλέπει, και δεν θα νόμιζε ότι εκείνα είναι στ' αλήθεια πιο σαφή και ευκρινή από όσα του έδειχναν τώρα;

Έτσι, είπε (: ο Γλαύκων).

Μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος

Ποια είναι η αντίδραση των ανθρώπων, όταν τους δίνεται η δυνατότητα «να γιατρευτούν από την πλάνη και την αφροσύνη» και πώς αυτή ερμηνεύεται; Στην απάντησή σας να αξιοποιήσετε αναφορές και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο).

3. Ρενέ Ντεκάρτ, Στοχασμοί περί της πρώτης φιλοσοφίας, 6ος στοχασμός (Φάκελος Υλικού)

Ο Ρενέ Ντεκάρτ σε ένα από θεμελιώδη έργα της νεότερης φιλοσοφίας, τους Στοχασμούς του (1641), επιχειρηματολογεί υπέρ της ύπαρξης του Θεού και της διάκρισης της ψυχής από το σώμα. Όμως, για να διατυπώσει αληθείς προτάσεις, απαλλαγμένες από την πλάνη, αμφιβάλλει για την αξιοπιστία των αισθήσεων και αναβαθμίζει την εμπιστοσύνη στις νοητικές δυνάμεις του ανθρώπου και στον ορθό λόγο.

Αργότερα όμως, πολλές εμπειρίες κλόνισαν σιγά σιγά όλη την πίστη μου στις αισθήσεις. Ενίοτε, πύργοι που είχαν από μακριά στρογγυλή όψη φανερώθηκαν από κοντά τετράγωνοι, και πελώρια αγάλματα στημένα στην κορυφή τους δεν έμοιαζαν μεγάλα ιδωμένα από το έδαφος· και σε αναρίθμητες άλλες τέτοιες περιπτώσεις συνέλαβα τις κρίσεις επί των εξωτερικών αισθημάτων να σφάλουν. [...] Η φύση δεν μας διδάσκει να συμπεραίνουμε από τις αντιλήψεις των αισθήσεων κάτι για τα πράγματα που βρίσκονται έξω από μας χωρίς προηγούμενη εξέτασή τους από τον νου, επειδή φαίνεται να ανήκει στο πνεύμα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

μόνο, και όχι στο σύνθετο πνεύματος και σώματος, να μάθει την αλήθεια των πραγμάτων αυτών.

Μτφρ. Ε. Βανταράκη

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να συγκρίνετε τις απόψεις του Πλάτωνα όπως αυτές αναπτύσσονται αλληγορικά στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο, με τις απόψεις του Ντεκάρτ σχετικά με τον ρόλο των αισθήσεων στην προσπάθεια του ανθρώπου να προσεγγίσει την αλήθεια.

Ασκήσεις λεξιλογίου

1. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **υπόδημα, μόνιμος, αγωγή, έγκαυμα, δίφθογγος**.
2. Να γράψετε στη Νέα Ελληνική από ένα σύνθετο ουσιαστικό ή επίθετο για καθεμία από τις παρακάτω σύνθετες λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου, χρησιμοποιώντας κάθε φορά το δεύτερο συνθετικό: **άπαιδευσίας, καταγείω, εἴσοδον, περιάγειν, θαυματοποιοίς**.
3. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο αρχαίο κείμενο: **πάθει, φύσιν, δεσμού, θαύματα, παραφερομένων**. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε **σε οποιαδήποτε μορφή της (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο)**.
4. α) **κατάγειος** β) **θαυματοποιός**: Να γράψετε στη Νέα Ελληνική τέσσερα σύνθετα για καθεμία από τις λέξεις με το ίδιο δεύτερο συνθετικό και να δώσετε τη σημασία τους.

Ολοκληρώνοντας την ανάγνωση του μύθου του σπηλαίου**Πλάτων, Πολιτεία, 515c4-517a7**

Σκόπει δὴ, ἦν δ' ἐγώ, αὐτῶν λύσιν τε καὶ ἴασιν τῶν τε δεσμῶν καὶ τῆς ἀφροσύνης, οἷα τις ἂν εἴη, εἰ φύσει τοιάδε συμβαίνοι αὐτοῖς· ὅποτε τις λυθείη καὶ ἀναγκάζοιτο ἐξαίφνης ἀνίστασθαί τε καὶ περιάγειν τὸν αὐχένα καὶ βαδίζειν καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέπειν, πάντα δὲ ταῦτα ποιῶν ἀλγοῖ τε καὶ διὰ τὰς μαρμαρυγὰς ἀδυνατοῖ καθορᾶν ἐκεῖνα ὧν τότε τὰς σκιὰς ἐώρα, τί ἂν οἶε αὐτὸν εἰπεῖν, εἴ τις αὐτῷ λέγοι ὅτι τότε μὲν ἐώρα φλυαρίας, νῦν δὲ μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος καὶ πρὸς μᾶλλον ὄντα τετραμμένος ὀρθότερον βλέπει, καὶ δὴ καὶ ἕκαστον τῶν παριόντων δεικνὺς αὐτῷ ἀναγκάζοι ἐρωτῶν ἀποκρίνεσθαι ὅτι ἔστιν; Οὐκ οἶε αὐτὸν ἀπορεῖν τε ἂν καὶ ἡγεῖσθαι τὰ τότε ὁρώμενα ἀληθέστερα ἢ τὰ νῦν δεικνύμενα;

Πολύ γ', ἔφη.

Οὐκοῦν καὶ εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ φῶς ἀναγκάζοι αὐτὸν βλέπειν, ἀλγεῖν τε ἂν τὰ ὄμματα καὶ φεύγειν ἀποστρεφόμενον πρὸς

Σκέψου τώρα, εἶπα ἐγώ, ποια μορφή θα μπορούσε να πάρει η απαλλαγή τους από τα δεσμά και η γιατρειά τους από την πλάνη και την αφροσύνη, αν τύχαινε και τους συνέβαιναν τα εξής: Κάθε φορά που κάποιος από αυτούς θα λυνόταν και θα αναγκαζόταν ξαφνικά να ελευθερωθεί και να γυρίσει το κεφάλι και να περπατήσει και να αντικρίσει το φως ψηλά —κι όλα αυτά πονώντας πολύ και αδυνατώντας από την εκτυφλωτική λάμψη να διακρίνει εκείνα τα πράγματα που ως τώρα έβλεπε τις σκιές τους—, τι φαντάζεσαι ότι θα έλεγε ο άνθρωπος αυτός, αν κάποιος του έλεγε ότι όσα έβλεπε πρωτύτερα ήταν ανοησίες και ότι τώρα είναι κάπως πιο κοντά στην πραγματικότητα κι ότι έχοντας τώρα στραφεί σε αντικείμενα πιο πραγματικά βλέπει σωστότερα; Ιδίως μάλιστα αν δείχνοντάς του καθένα από τα αντικείμενα που περνούσαν από μπροστά του τον ρωτούσε και τον υποχρέωνε να απαντήσει τι είναι το καθένα τους. Δεν νομίζεις ότι ο άνθρωπος εκείνος θα τα 'χανε και θα πίστευε ότι όσα έβλεπε τότε ήταν αληθινότερα από εκείνα που του έδειχναν τώρα;

Και πολύ μάλιστα.

Κι άμα θα τον ανάγκαζε να κοιτάξει στο ίδιο το φως, δεν θα αισθανόταν έντονο πόνο στα μάτια και δεν θα προσπαθούσε να το αποφύγει στρέφοντας το

ἐκεῖνα ἃ δύναται καθορᾶν, καὶ νομίζειν ταῦτα τῷ ὄντι σαφέστερα τῶν δεικνυμένων;

Οὕτως, ἔφη.

Εἰ δέ, ἦν δ' ἐγώ, ἐντεῦθεν ἔλκοι τις αὐτὸν βία διὰ τραχείας τῆς ἀναβάσεως καὶ ἀνάντους, καὶ μὴ ἀνείη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, ἄρα οὐχὶ ὀδυνᾶσθαι τε ἂν καὶ ἀγανακτεῖν ἐλκόμενον, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ φῶς ἔλθοι, αὐγῆς ἂν ἔχοντα τὰ ὄμματα μεστὰ ὀρᾶν οὐδ' ἂν ἐν δύνασθαι τῶν νῦν λεγομένων ἀληθῶν;

Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἐξαίφνης γε.

Συνηθείας δὴ οἶμαι δέοιτ' ἂν, εἰ μέλλοι τὰ ἄνω ὄψεσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὰς σκιὰς ἂν ῥᾶστα καθορῶ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐν τοῖς ὕδασι τά τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ τῶν ἄλλων εἶδωλα, ὕστερον δὲ αὐτά· ἐκ δὲ τούτων τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νύκτωρ ἂν ῥᾶον θεάσαιτο, προσβλέπων τὸ τῶν ἄστρων τε καὶ σελήνης φῶς, ἥ μεθ' ἡμέραν τὸν ἥλιόν τε καὶ τὸ τοῦ ἡλίου.

Πῶς δ' οὐ;

Τελευταῖον δὴ οἶμαι τὸν ἥλιον, οὐκ ἐν ὕδασι οὐδ' ἐν ἀλλοτρίᾳ

βλέμμα του πάλι σ' ἐκεῖνα που μπορεί να βλέπει, και δεν θα νόμιζε ότι ἐκεῖνα εἶναι στ' ἀλήθεια πιο σαφὴ και ευκρινὴ ἀπὸ ὅσα του ἐδείχναν τώρα;

Ἔτσι, εἶπε.

Αν, τέλος, εἶπα ἐγώ, κάποιος τον τραβούσε διὰ τῆς βίας πρὸς τα ἔξω ἀπὸ ἓνα ἀνέβασμα κακοτράχαλο κι ἀπότομο και δεν τον ἀφήνε προτοῦ να τον βγάλει στο φως του ἡλίου, ἀραγε ο δεσμώτης δεν θα πονούσε και δεν θα ἀγανακτούσε που τον τραβολογούσαν, κι ὅταν θα ἐβγαине στο φως, ἔτσι καθὼς τα μάτια του θα ἦταν πλημμυρισμένα ἀπὸ την εκτυφλωτικὴ λάμψη, δεν θα του ἦταν ἐντελῶς ἀδύνατο να διακρίνει ἔστω και ἓνα ἀπὸ τα πράγματα, για τα οποία θα του λέγανε τώρα πως εἶναι ἀληθινά;

Θα του ἦταν ἀδύνατον, εἶπε· ἔτσι στα ξαφνικά τουλάχιστον.

Θα χρειαζόταν, νομίζω, κάποιος χρόνος προσαρμογῆς, προκειμένου να ἀντικρίσει τα πράγματα ἐπάνω. Ἔτσι, στην ἀρχή, θα διέκρινε ευκολότερα τις σκιές, ἔπειτα τα εἶδωλα των ἀνθρώπων και των ἄλλων πραγμάτων στο νερό κι ὕστερα τα ἴδια τα πράγματα· ἀπὸ αὐτά ὅσα βρίσκονται στον ουρανὸ, και αὐτό τον ἴδιο τον ουρανὸ, θα μπορούσε να τα κοιτάξει πιο εὐκόλα τη νύχτα με το φως των ἀστρων και του φεγγαριοῦ παρά την ἡμέρα, με τον ἥλιο και το φως του.

Ἀσφαλῶς.

ἔδρα φαντάσματα αὐτοῦ, ἀλλ’ αὐτὸν καθ’ αὐτὸν ἐν τῇ αὐτοῦ χώρα δύναιτ’ ἂν κατιδεῖν καὶ θεάσασθαι οἷός ἐστιν.

Ἀναγκαῖον, ἔφη.

Καὶ μετὰ ταῦτ’ ἂν ἤδη συλλογίζοιτο περὶ αὐτοῦ ὅτι οὗτος ὁ τὰς τε ὥρας παρέχων καὶ ἐνιαυτοὺς καὶ πάντα ἐπιτροπεύων τὰ ἐν τῷ ὁρωμένῳ τόπῳ, καὶ ἐκείνων ὧν σφέις ἐώρων τρόπον τινὰ πάντων αἴτιος.

Δῆλον, ἔφη, ὅτι ἐπὶ ταῦτα ἂν μετ’ ἐκείνα ἔλθοι.

Τί οὖν; Ἀναμιμνησκόμενον αὐτὸν τῆς πρώτης οἰκήσεως καὶ τῆς ἐκεῖ σοφίας καὶ τῶν τότε συνδεσμωτῶν οὐκ ἂν οἶει αὐτὸν μὲν εὐδαιμονίζειν τῆς μεταβολῆς, τοὺς δὲ ἐλεεῖν;

Καὶ μάλα.

Τιμαὶ δὲ καὶ ἔπαινοι εἴ τινες αὐτοῖς ἦσαν τότε παρ’ ἀλλήλων καὶ γέρα τῷ ὀξύτατα καθορῶντι τὰ παριόντα, καὶ μνημονεύοντι μάλιστα ὅσα τε πρότερα αὐτῶν καὶ ὕστερα εἰώθει καὶ ἅμα πορεύεσθαι, καὶ ἐκ τούτων δὴ δυνατώτατα ἀπομαντευομένῳ τὸ μέλλον ἥξειν, δοκεῖς ἂν αὐτὸν

Και τελευταίο απ’ όλα θα μπορούσε να αντικρίσει τον ήλιο, όχι είδωλά του στο νερό ή σε κάποια θέση άλλην από τη δική του, αλλά τον ήλιο αυτόν καθαυτόν στον δικό του τόπο, και να θεαστεί τη φύση του.

Κατανάγκην, εἶπε.

Κι ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ θα ἐφθανε νὰ συλλάβει με τὸν λογισμό του ὅτι αὐτός, ὁ ἥλιος, εἶναι πὺν δωρίζει τις εποχές και τα χρόνια και πὺν διαφεντεύει τα πάντα στη σφαῖρα τῶν ορατῶν πραγμάτων, και κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι ἡ αἰτία για ὅλα ὅσα ἐβλεπαν ὁ ἴδιος και οἱ ἄλλοι δεσμώτες.

Προφανῶς, εἶπε, αὐτό θα ἦταν τὸ ἐπόμενο συμπέρασμά του.

Λοιπόν; Καθῶς θα ξαναθυμάται τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο ἔμενε πρῶτα, τη «σοφία» πὺν εἶχαν ἐκεῖ, και τοὺς συγκρατούμενούς του ἐκεῖ, δεν νομίζεις ὅτι θα καλοτυχίζει τὸν εαυτό του για την ἀλλαγὴ, ἐνῶ για ἑκείνους θα αἰσθάνεται οἶκτο;

Και πολὺ μάλιστα.

Κι αν υποθέσουμε ὅτι οἱ δεσμώτες εἶχαν θεσπίσει τότε κάποιες τιμές και ἐπαίνους μεταξύ τους και βραβεῖα για ὁποῖον διέκρινε καθαρότερα απ’ ὅλους τα αντικείμενα πὺν περνούσαν μπροστά τους, ἢ για ὁποῖον συγκρατούσε στη μνήμη του ποῖα ἀπὸ αὐτὰ συνήθως περνούσαν πρῶτα, ποῖα ὕστερα και ποῖα πῆγαιναν μαζί με ποῖα, ἐτσι πὺν βάσει αὐτοῦ να ἔχει

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

ἐπιθυμητικῶς αὐτῶν ἔχειν καὶ
ζηλοῦν τοὺς παρ' ἐκείνοις
τιμωμένους τε καὶ
ἐνδυναστεύοντας, ἢ τὸ τοῦ
Ὅμηρου ἂν πεπονθέναι καὶ
σφόδρα βούλεσθαι «<ἐπάρουρον
έόντα θητευέμεν ἄλλω ἀνδρὶ
παρ' ἀκλήρῳ>» καὶ ὅτιοῦν ἂν
πεπονθέναι μᾶλλον ἢ ἑκείνῳ τε
δοξάζειν καὶ ἐκείνως ζῆν;

Οὕτως, ἔφη, ἔγωγε οἶμαι, πᾶν
μᾶλλον πεπονθέναι ἂν δέξασθαι ἢ
ζῆν ἐκείνως.

Καὶ τόδε δὴ ἐννόησον, ἦν δ'
ἐγώ. Εἰ πάλιν ὁ τοιοῦτος καταβὰς
εἰς τὸν αὐτὸν θᾶκον καθίζοιτο, ἄρ'
οὐ σκότους <ἂν> ἀνάπλεως σχοίη
τοὺς ὀφθαλμούς, ἐξαίφνης ἤκων ἐκ
τοῦ ἡλίου;

Καὶ μάλα γ', ἔφη.

Τὰς δὲ δὴ σκιὰς ἐκείνας πάλιν
εἰ δέοι αὐτὸν γνωματεύοντα
διαμιλλᾶσθαι τοῖς ἀεὶ δεσμώταις
ἐκείνοις, ἐν ᾧ ἀμβλυώττει, πρὶν
καταστήναι τὰ ὄμματα, οὗτος δ' ὁ
χρόνος μὴ πάνυ ὀλίγος εἴη τῆς
συνηθείας, ἄρ' οὐ γέλῳτ' ἂν
παράσχοι, καὶ λέγοιτο ἂν περὶ
αὐτοῦ ὥς ἀναβὰς ἄνω
διεφθαρμένος ἤκει τὰ ὄμματα, καὶ
ὅτι οὐκ ἄξιον οὐδὲ πειρᾶσθαι ἄνω

κάποια ιδιαίτερη ικανότητα στο να μαντεύει τι
επρόκειτο να περάσει κάθε φορά, έχεις μήπως τη
γνώμη ὅτι ο ἄνθρωπος αὐτός θα φλεγόταν ἀπὸ την
ἐπιθυμία για τέτοια πράγματα και ὅτι θα ζήλευε
ὅσους τιμοῦνταν ἐκεῖ και εἶχαν δύναμη και
αναγνώριση; Ἡ θα εἶχε πάθει αὐτό που λέει ο
Ὅμηρος, και θα ἐπιθυμοῦσε διακαῶς «πάνω στη γη
να ζοῦσε κι ας ξενοδοῦλεψε σε κάποιον ἀκλήρο» ἢ
να υπέφερε οτιδήποτε παρά να νομίζει τέτοια
πράγματα και να ζει ὅπως ἐκεῖνοι;

Έτσι νομίζω κι ἐγώ, εἶπε· θα προτιμοῦσε να
πάθαινε οτιδήποτε παρά να ζει ἐκείνη τη ζωή.

Συλλογίσου τώρα και τούτο, εἶπα ἐγώ. Αν ἕνας
ἄνθρωπος σαν αὐτὸν κατέβαινε ξανά ἐκεῖ κάτω και
καθόταν στην ἴδια θέση, ἀραγε τα μάτια του δεν θα
ἦταν γεμάτα σκοτάδι, καθὼς θα ἐρχόταν ἔτσι
ἀπότομα ἀπὸ το φῶς του ἡλίου;

Βεβαιότατα.

Κι αν θα χρειαζόταν να παραβγεί πάλι με ἐκείνους
που εἶχαν παραμείνει δεσμώτες προσπαθώντας να
διακρίνει τις σκιές, ἐνῶ η ὄρασή του θα εἶναι
αδύναμη ὥσπου να προσαρμοστούν τα μάτια του κι
ο χρόνος της προσαρμογῆς ὀχι πολύ σύντομος,
ἀραγε δεν θα γινόταν περίγελως και δεν θα ἔλεγαν
γι' αὐτὸν ὅτι γύρισε με τα μάτια του χαλασμένα ἀπο
ἑκεῖ πάνω που ἀνέβηκε, και ὅτι δεν ἀξίζει τον κόπο
οὔτε καν να δοκιμάσει κανεὶς να ἀνεβεί ἐπάνω; Κι
ὅποιον θα ἐπιχειροῦσε να τους λύσει ἀπὸ τα δεσμά

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

ἵεναι; Καὶ τὸν ἐπιχειροῦντα λύειν
τε καὶ ἀνάγειν, εἴ πως ἐν ταῖς
χερσὶ δύναιντο λαβεῖν καὶ
ἀποκτείνειν, ἀποκτεινύναι ἄν;
Σφόδρα γ', ἔφη.

και να τους ανεβάσει επάνω, αυτόν, αν μπορούσαν
με κάποιον τρόπο να τον πιάσουν στα χέρια τους και
να τον σκοτώσουν, δεν θα τον σκότωναν;

Ασφαλώς, είπε.

(μετάφραση Ν. Μ. Σκουτερόπουλος)

Ερμηνευτικές επισημάνσεις

εἰκασία, πίστις, διάνοια, νόησις: Στο παραπάνω απόσπασμα από την πλατωνική *Πολιτεία* παρακολουθούμε τη γνωσιολογική μετάβαση του «απελεύθερου» δεσμώτη αρχικά από το στάδιο της **εἰκασίας** στο στάδιο της **πίστεως**, από το στάδιο δηλαδή της γνώσης που αναφέρεται στις απεικονίσεις των υλικών αντικειμένων στο στάδιο της γνώσης που αναφέρεται πλέον στα υπαρκτά υλικά αντικείμενα και τα αισθητά γεωμετρικά σχήματα ως αποτέλεσμα της εμπιστοσύνης στην άμεση αισθητηριακή αντίληψη.

Εξερχόμενος, στη συνέχεια, ο «απελεύθερος» δεσμώτης από το σπήλαιο της απαιδευσίας, καλείται να γνωρίσει βαθμηδόν τον άυλο κόσμο των Ιδεών, ολοκληρώνοντας έτσι τη μετάβαση προς τα αντίστοιχα στάδια της **διάνοιας** και της **νοήσεως**. Αρχικά μεταβαίνει, εμπιστευόμενος μόνο τη λογική, στο στάδιο της γνώσης που αναφέρεται στις μαθηματικές και τις υπόλοιπες επιστημονικές έννοιες, για να καταλήξει στο στάδιο της γνώσης που αναφέρεται στις Ιδέες· πρόκειται για τη γνώση που αποκτάται με την φιλοσοφία και την διαλεκτική.

ὁπότε τις λυθείη καὶ ἀναγκάζοιτο ἐξαίφνης ἀνίστασθαί, (...) εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ φῶς ἀναγκάζοι αὐτὸν βλέπειν, (...) ἔλκοι τις αὐτὸν βία, (...) καὶ μὴ ἀνείη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Επισημαίνεται με emphaticό τρόπο από

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

τον Σωκράτη η άσκηση κάποιας «παιδαγωγικής» βίας, προκειμένου να προκληθεί το ενδιαφέρον του «απελεύθερου» δεσμώτη και να ολοκληρωθεί η έξοδός του από το σπήλαιο της πλάνης και του γνωστικού εφησυχασμού στον οποίο βρίσκεται. Τίθεται, όμως, το ερώτημα εάν πρέπει να υπάρχει ή όχι η συγκατάθεση του μαθητευόμενου σε αυτήν την πορεία.

Συνηθείας δὴ οἶμαι δέοιτ' ἄν, εἰ μέλλοι τὰ ἄνω ὄψεσθαι: Η υπέρβαση του κόσμου των αισθητών συνιστά μία ιδιαίτερα απαιτητική γνωστική διαδικασία. Έτσι, σταδιακά αντιλαμβάνεται τις απλές ιδέες (λ.χ. γεωμετρικές έννοιες) και μετά τις πιο σύνθετες, για να καταλήξει στην πηγή και συνάμα αιτία της απόλυτης γνώσης, την Ιδέα του Αγαθού. Η αξία των μαθηματικών για τον Πλάτωνα έγκειται στο ότι αποτελούν τη φυσική σκάλα για την ανύψωση πάνω από τα επιμέρους αισθητά.

πάντων αἴτιος: Ο ήλιος θεωρείται από τον Πλάτωνα ως η αιτία κάθε ζωής και κίνησης. Στο πλαίσιο της αλληγορίας του σπηλαίου ο ήλιος συμβολίζει την Ιδέα του Αγαθού, την ανώτατη στην ιεραρχία των Ιδεών. (βλ. παρακάτω)

Καὶ τὸν ἐπιχειροῦντα λύειν τε καὶ ἀνάγειν, εἴ πως ἐν ταῖς χερσὶ δύναιντο λαβεῖν καὶ ἀποκτείνειν, ἀποκτεινύναι ἄν;: Ο «φωτισμένος» πρώην δεσμώτης έχει βαθιά αίσθηση της αποστολής του, γι' αυτό κατεβαίνει στο σκοτεινό μέρος, για να απελευθερώσει από τα δεσμά τους (μία άλλη μορφή βίας) τους πρώην συντρόφους του. Θυσιάζει σε μεγάλο βαθμό τη θεωρητική του ζωή για μία σκληρή ζωή πρακτικής αναμέτρησης με τα καθημερινά προβλήματα διακυβέρνησης της πολιτείας. Ο υπαινιγμός για την καταδίκη και τον θάνατο του Σωκράτη είναι προφανής, ενώ και ο τόνος της συζήτησης γίνεται δραματικότερος.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Ο μύθος του σπηλαίου διαγραμματικά				
Η ερμηνεία των συμβολισμών		Τα 4 στάδια	Οι δύο κόσμοι	
Νοητός Κόσμος ↑ (ο κόσμος των καθολικών Ιδεών) ↑	Ιδέα του Αγαθού και των άλλων Ιδεών ορατών στην ένωσή τους με το Αγαθό	Νόησις	Κόσμος έξω απ' το Σπήλαιο	Απελευθερωμένοι πρώην δεσμώτες οι οποίοι βλέπουν τα ίδια τα πράγματα, τα ουράνια σώματα και τελικά τον ίδιο τον Ήλιο
	Ιδέες μη ορατές στην ένωσή τους με την Ιδέα του Αγαθού	Διάνοια		Απελευθερωμένοι πρώην δεσμώτες οι οποίοι βλέπουν τις σκιές και τις αντανakλάσεις λ.χ. του νερού στον επάνω κόσμο
Αισθητός Κόσμος ↑ (ο κόσμος των επιμέρους αισθητών) ↑	Υλικά αντικείμενα (πρωτότυπα αισθητά αντικείμενα και γνώμες από πρώτο χέρι)	Πίστις	Σπήλαιο	Απελευθερωμένοι πρώην δεσμώτες οι οποίοι βλέπουν τα πρωτότυπα υλικά αντικείμενα που ρίχνουν τις σκιές τους μέσα στο Σπήλαιο
	Εικόνες (τα αντίγραφα των υλικών αντικειμένων και γνώμες από δεύτερο χέρι)	Είκασία		Αλυσοδεμένοι δεσμώτες οι οποίοι κοιτούν τις σκιές μέσα στο Σπήλαιο

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Ο ήλιος ως σύμβολο της Ιδέας του Αγαθού

ο **ΗΛΙΟΣ**

στον

ΟΡΑΤΟ ΚΟΣΜΟ

που με το

ΦΩΣ

καθιστά εφικτή την

ΟΡΑΣΗ

και την ύπαρξη

των αντικειμένων της όρασης

Συμβολίζει

αντίστοιχα

το **ΑΓΑΘΟ**

στον

ΝΟΗΤΟ ΚΟΣΜΟ

που με την

ΑΛΗΘΕΙΑ

προσφέρει την

ΓΝΩΣΗ

και την ύπαρξη των

αντικειμένων της

γνώσης

Διδακτική Ενότητα 9 - Η αλληγορία του σπηλαίου: η παιδεία

Κείμενο Αναφοράς: Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθὴ· τὴν παιδείαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἣν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατὸν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὅλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἡ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἣν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾶστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἱ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἐοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειότερου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὔσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.

Εισαγωγικές επισημάνσεις

Το παραπάνω απόσπασμα ανήκει στο Β' μέρος της αλληγορίας του σπηλαίου και ειδικότερα στην ερμηνεία της από τον Σωκράτη προς τον Γλαύκωνα. Επικεντρώνεται στο ζήτημα της παιδείας και του τρόπου

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

απελευθέρωσης από τα δεσμά της απαιδευσίας (πλάνης και ψευδαισθήσεων), το βασικό θέμα της αλληγορίας (πβ. ΔΕ 8 / **παιδείας τε περί και άπαιδευσίας**).

Ερμηνευτικά σχόλια

Η παιδεία των σοφιστών

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθὴ· τὴν παιδείαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες. Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ο Πλάτωνας δια στόματος Σωκράτη **απορρίπτει (αποφατική διατύπωση - οὐχ)** την παιδεία στο πλαίσιο της σοφιστικής πρακτικής: η παιδεία **δεν είναι** μία διαδικασία με την οποία η επιστήμη, η ορθή και ασφαλής γνώση, εισάγεται στην ψυχή του «μαθητή» ως δέκτη ερεθισμάτων. Με άλλα λόγια για τον Πλάτωνα μία πληροφορία ή ένα σύνολο πληροφοριών που προσλαμβάνει ο άνθρωπος από εξωτερικές πηγές μέσω των αισθήσεών του δεν συνιστούν **έγκυρη και ασφαλής γνώση**: πιθανόν να συνιστούν και παραπλάνηση προκαλώντας την ψευδαίσθηση κατοχής της. Για να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό του χρησιμοποιεί μία σύντομη αναλογία-παρομοίωση: **οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες**. Ο Γλαύκων επιβεβαιώνει τη διαπίστωση του φιλοσόφου.

☞ Αξιοσημείωτη η έκφραση **ἐπαγγελλόμενοι** προκειμένου να αναδειχθεί το γεγονός ότι **οι σοφιστές κατεβάζουν την υπόθεση της μόρφωσης και την κάνουν επάγγελμά τους εκμεταλλεύσιμο**, μεταδίδοντας στους πλούσιους και φιλόδοξους μαθητές τους γνώσεις ρητορικής, πολιτικής και άλλες (ειδικά αν

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

λάβουμε υπόψη τις μεγάλες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές στις ελληνικές πόλεις μετά τους Περσικούς πολέμους). **Ο Σωκράτης, αντίθετα, δεν άσκησε επαγγελματικά (επ' αμοιβή) τη διδασκαλία**, αφού πίστευε ότι δεν μετέδιδε γνώσεις, αλλά βοηθά τον συνομιλητή του να τις ανακαλύψει.

☞ Με την επαναληπτική χρήση της πρόθεσης **έν** (**ένούσης, έντιθέναι, έντιθέντες**) αναδεικνύεται ο εσωτερικός και βιωματικός χαρακτήρας της γνώσης. Γι' αυτό και αυτήν την έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία την ονομάζει συμβολικά **ανάμνησιν** (Φαίδων 76a). Αν η γνώση έχει ως στόχο τη σύλληψη της αλήθειας, τότε στοχεύει στην άρση της λήθης (ἄ [στερ] - λήθεια). Γνωρίζω με άλλα λόγια σημαίνει ξαναθυμάμαι. Κατά τον Πλάτωνα μετά την περιαγωγή της ψυχής μας στους ουράνιους τόπους όπου είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τις Ιδέες, συντελέσθηκε το γεγονός της φυσικής μας γέννησης. Τότε η ψυχή μας εισήλθε στο σώμα μας (: ο τάφος της ψυχής). Το γεγονός αυτό στάθηκε η αιτία, ώστε να ξεχάσουμε τις ιδέες. Η λήθη αυτή παγιώνεται κάτω από το βάρος των πλαστών εντυπώσεων με τις οποίες τροφοδοτούν την ψυχή μας οι αισθήσεις μας για τα πράγματα που υπάρχουν γύρω μας. (Δες και Εισαγωγή Φιλοσοφικού Λόγου σ. 31 για την μαιευτική μέθοδο του Σωκράτη και την ανάμνηση.)

Η αληθινή παιδεία

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιεκτέον εἶναι,

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

ἕως ἄν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἥ γάρ; Ναί.

Ο Πλάτων (δια στόματος Σωκράτη) **διατυπώνει καταφατικά** τη θέση ότι η γνώση και η επιστήμη γεννιούνται μέσα στον άνθρωπο, και γι' αυτό η παιδεία είναι μία εσωτερική διεργασία και όχι εξωτερική. Ο άνθρωπος απομακρύνεται σταδιακά από το πρόσκαιρο και μεταβαλλόμενο γίνεσθαι (**ἐκ τοῦ γιγνομένου**) και οδηγείται στη θέαση της Ιδέας του Αγαθού με τρόπο ολιστικό (**σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ**) που αποτελεί μέρος του σταθερού και αληθινού **εἶναι**. Επομένως, η αναζήτηση γίνεται για το ποιο είναι αληθινά υπαρκτό: **το εἶναι ἢ το γίνεσθαι** (ερώτημα οντολογικό/μεταφυσικό, αλλά και γνωσιολογικό).

Ο Πλάτων επιχειρεί με μία δεύτερη αναλογία (οἶον) να στηρίξει τη θέση του. **Ὅπως το μάτι** για να έχει ολοκληρωμένη θέαση του αντικειμένου του απαιτεί συνολική στροφή του ανθρωπίνου σώματος, **έτσι και ο άνθρωπος για να έχει ασφαλή και έγκυρη γνώση, χρειάζεται η ψυχή να προσεγγίσει ολιστικά, βιωματικά το αντικείμενο της γνώσης**. Η γνώση παρουσιάζεται ως δύναμη (**τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν**) που γίνεται έπειτα ενέργεια με την επίδραση της παιδείας. **Απαιτείται μία μεταστροφή** - δεοντ(ολογ)ική διατύπωση - (**περιακτέον**) από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών, για μία ολική στροφή της ψυχής προς τον ήλιο (: το Αγαθό), η οποία βέβαια δεν είναι καθόλου εύκολη, όπως γνωρίζουμε και από τον μύθο του σπηλαίου. Παράλληλα με τη μετοχή **θεωμένη** υποδηλώνει τη συναίρεση των αισθητηριακών και νοητικών γνωστικών δυνατοτήτων του ανθρώπου για να προσεγγίσει το πιο φωτεινό τμήμα του όντος (**τοῦ ὄντος τὸ φανότατον**), της αληθινής πραγματικότητας, το οποίο δεν είναι άλλο από την Ιδέα του Αγαθού.

Ο Γλαύκων επιβεβαιώνει τη θέση του Σωκράτη με μία μονολεκτική καταφατική διατύπωση.

Η περιαγωγή

Τούτου τοίνυν, ἥν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὥς ῥᾶστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὥς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἱ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι. Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Ο Σωκράτης καταλήγει στο **συμπέρασμα (τοίνυν)** του συλλογισμού του διατυπώνοντας έναν ορισμό της παιδείας: πρόκειται για την τέχνη που θα βοηθήσει την ψυχή στη μεταστροφή της από τον κόσμο των αισθητών όντων στον νοητό κόσμο των Ιδεών, ώστε να καταφέρει να θεαθεί τις Ιδέες και την Ιδέα του Αγαθού. Αντικείμενο διερεύνησης είναι με ποιο τρόπο θα επαναπροσανατολιστεί η ψυχή όσο γίνεται πιο εύκολα και πιο αποτελεσματικά (**ῥᾶστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα**). Διευκρινίζεται ότι η γενικότερη παιδαγωγική αρχή που διέπει την πλατωνική παιδεία δεν συνίσταται στην προσφορά έτοιμης γνώσης στην ψυχή (οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι), αλλά στο να αποδεσμεύεται μέσα της και να ενεργοποιείται ό,τι καλύτερο υπάρχει ήδη λανθανόντως σε αυτήν· και τούτο επιτυγχάνεται με το να κατευθύνεται η ψυχή στα σωστά αντικείμενα (**οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἱ ἔδει**), εν προκειμένω **πρὸς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον**. Μόνο έτσι μπορεί να παραχθεί μια γνώση ριζωμένη μέσα στον άνθρωπο, βιωμένη και ανθεκτική στη λήθη. Ο Γλαύκων επιβεβαιώνει με συντομία για άλλη μια φορά τη θέση του φιλοσόφου. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του ρήματος (ἔοικεν) που απαντά στη δυνητική ευκτική (τέχνη ἂν εἴη),

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

που χρησιμοποίησε ο Σωκράτης. Και οι δύο ρηματικοί τύποι δηλώνουν μετριοπάθεια, απουσία δογματισμού.

περιαγωγή: Η λέξη έχει ιδιαίτερη φιλοσοφική σημασία, καθώς υποδηλώνει ότι η γνώση και η παιδεία οφείλουν να έχουν πάντα έναν ολιστικό, καθολικό χαρακτήρα και να μην περιορίζονται σε μία επιμέρους προσέγγιση των πραγμάτων και της αλήθειας. Η ανθρώπινη ψυχή, για να έχει ασφαλή και έγκυρη γνώση (**έπιστήμη**), χρειάζεται να προσεγγίσει ολιστικά, βιωματικά το αντικείμενο της γνώσης. Η γνώση είναι εφικτή δυνατότητα (**δύναμις**) για κάθε άνθρωπο· πραγματώνεται (**ένέργεια**) με την επίδραση της παιδείας. Απαιτείται (βλ. **περιακτέον**), ωστόσο, η **περιαγωγή** της ψυχής που έχει διττή λειτουργία: α) περιστροφή της ψυχής, ώστε να έχει μια ολική θέαση των πραγμάτων, και β) μεταστροφή της, ώστε να μην μένει προσκολλημένη στα δεδομένα των αισθήσεων αλλά να θεάται το Αγαθό. Η ολική στροφή του ανθρώπου προς το Αγαθό, όμως, δεν είναι καθόλου εύκολη, όπως μας διδάσκει ο μύθος του σπηλαίου. Η **περιαγωγή** είναι, άλλωστε, η προϋπόθεση για την εκπαιδευτική - πολιτική αποστολή του **φιλοσόφου**.

Η φρόνησις και οι υπόλοιπες αρετές του ανθρώπου

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἢ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειότερου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὐσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Μέχρι τώρα ο Σωκράτης αναφερόταν στη νοητική λειτουργία του ανθρώπου και άρα στο **λογιστικόν** μέρος της ψυχής. Τώρα στρέφει την προσοχή του στις θεωρούμενες και ως αρετές (**καλούμεναι**) που αναφέρονται στα άλλα δύο μέρη της ανθρώπινης ψυχής (**θυμοειδές** και **ἐπιθυμητικόν**) π.χ. στη γενναιότητα και τη μεγαλοψυχία, αλλά και στην εγκράτεια (στο φαγητό, στο ποτό, στον έρωτα κλπ). Οι αρετές αυτές δεν προϋπάρχουν μέσα μας, αλλά γεννιούνται και προάγονται μέσω του εθισμού και της άσκησης (**εξωτερική διαδικασία**) όπως και οι σωματικές αρετές.

Αντίθετα η διανοητική ικανότητα του ανθρώπου, η **φρόνησις** (λογική ικανότητα), στην οποία επανέρχεται ο Σωκράτης, αποτελεί ένα εσωτερικό δεδομένο έχοντας προέλευση περισσότερο θεϊκή (**παντός μᾶλλον θειοτέρου**) από οτιδήποτε άλλο έχει ο άνθρωπος και χωρίς να χάνει ποτέ τη δύναμή της. Στον άνθρωπο, ωστόσο, επαφίεται ο τρόπος που θα διαχειριστεί αυτή την έμφυτη ικανότητα. Αν στραφεί προς τη θέαση του νοητού κόσμου των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού, μπορεί να λειτουργήσει με τρόπο που να αποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη, ενώ όταν στρέφεται προς τον κόσμο των αισθητών, αποβαίνει άχρηστη και βλαπτική (πβ. αντιθετικά ζεύγη: **χρήσιμον - ἄχρηστον, ὠφέλιμον-βλαβερόν**).

Σε επόμενες Διδακτικές Ενότητες (12-15) θα δούμε ότι και ο Αριστοτέλης αποδίδει στον εθισμό και την έμπρακτη εξάσκηση καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της ηθικής αρετής. Έχει ειπωθεί ότι οι αριστοτελικές αναφορές στα Ηθικά Νικομάχεια αποτελούν ένα υπόμνημα σε αυτό το χωρίο της Πολιτείας...

☞ Αυτή η **περιαγωγή**, η στροφή προς νέες κατευθύνσεις, ισοδυναμεί πρακτικά με **αντιστροφή των αντιλήψεων του ομηρικού κόσμου**. Ενώ στον

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

ομηρικό κόσμο (ραψωδία Νέκυια, λ της Οδύσσειας) η μεταθανάτια ζωή (ομηρικός Άδης) τοποθετείται σε ένα σπήλαιο, στον Πλάτωνα συμβαίνει το αντίστροφο, αφού η καθημερινή επίγεια ζωή πλέον τοποθετείται σε ένα Σπήλαιο, σε έναν Κάτω Κόσμο. Έτσι, η ψυχή δεν είναι η σκιά του σώματος, αλλά το σώμα η σκιά της ψυχής· η ομηρική εικόνα της δίχως νόημα κίνησης της ψυχής στον Άδη χρησιμοποιείται τώρα για τις δίχως νόημα πράξεις των ανθρώπων, οι οποίοι δεν βγαίνουν από το «σπήλαιο της ανθρώπινης ύπαρξης» για να αντικρύσουν τις αιώνιες ιδέες που είναι ορατές εκτός σπηλαίου. Αυτή η αντιστροφή καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τα σχήματα σκέψης στο πλαίσιο της Δυτικής φιλοσοφίας⁷. Για τον Πλάτωνα χρειάζεται η φιλοσοφική παιδεία προκειμένου να πραγματοποιήσει αυτή την ολική μεταστροφή της ύπαρξης, ώστε ο άνθρωπος να μπορεί να βλέπει, πάνω από τα επιμέρους αισθητά - υλικά αντικείμενα, την ουσία του καθενός και να αντιλαμβάνεται νοητικά την Ιδέα τους. Μόνο ο φύλακας - φιλόσοφος έχει μία διαφοροποιημένη στάση απέναντι στην πραγματικότητα, αφού μόνο αυτός είναι ικανός για τη γνώση των Ιδεών. Στην ουσία έχουμε ένα γνωσιολογικό και συνάμα οντολογικό επαναπροσανατολισμό.

☞ Σε αυτή την παράσταση της στροφής της κεφαλής και της κατεύθυνσης του βλέμματος στο θεϊκό Αγαθό ριζώνει και η χριστιανική εκδοχή της θρησκευτικής μεταστροφής. Η μεταφορά της λέξεων (**περιαγωγή, περιστροφή, μεταστροφή**

⁷ Arendt, H. (1986), *Η ανθρώπινη κατάσταση*. Αθήνα (Γνώση), σ. 395-6

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

με τα αντίστοιχα ρήματα) στο βίωμα της χριστιανικής πίστης συντελέστηκε στο έδαφος του παλαιοχριστιανικού πλατωνισμού⁸.

☞ Η αντίθεση **φως-σκοτάδι** είναι εμβληματική στο πλαίσιο του μύθου του Σπηλαίου. Η παιδεία δια φωτίζει και απελευθερώνει. Ο απελεύθερος δεσμώτης επιχειρεί μία ουσιαστική και υπαρξιακή μεταστροφή, μία αλλαγή του όλου ανθρώπου και της σχέσης του με τον κόσμο.

☞ **Ο Σωκράτης ταυτίζει την αρετή με τη γνώση.** Πρόκειται για μία βιωμένη γνώση, θέαση της Ιδέας του Αγαθού, η οποία εσωτερικευμένη πια, αποβαίνει αυτόματα πράξη: **Οὐδείς ἐκὼν κακός.**

☞ **Ο Αριστοτέλης** δεν λησμονούσε τη βασική σωκρατική θέση ότι η αρετή είναι γνώση, αλλά **δεν μπορούσε να τη δεχτεί όπως είχε διατυπωθεί.** Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι στην ηθική δεν μπορούμε να ξεκινούμε, όπως έκανε ο Πλάτων, από τη γενική παράσταση της Ιδέας του Αγαθού.

Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις

Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς

A1α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις / φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν:

⁸ Σκουτερόπουλος, Ν. (2002), *Πλάτων Πολιτεία. Εισαγωγικό σημείωμα, μετάφραση, ερμηνευτικά σημειώματα*. Αθήνα (Πόλις), σ. 865

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

1. Κατά τον Σωκράτη η γνώση υπάρχει μέσα στην ψυχή του ανθρώπου.
2. Ο Σωκράτης προτείνει ο άνθρωπος να στραφεί από την μεταβαλλόμενη πραγματικότητα στην σταθερή πραγματικότητα των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού.
3. Η παιδεία κατά τον Σωκράτη είναι μία τέχνη που εμφυτεύει στον νου τη δύναμη της γνώσης.
4. Η ανδρεία, η σωφροσύνη είναι αρετές της ψυχής οι οποίες εμφυτεύονται στην ψυχή με τον εθισμό και την άσκηση.
5. Είναι στο χέρι κάθε ανθρώπου να αξιοποιήσει τον νου του, ώστε να κατακτήσει την αρετή της φρόνησης.

A1β.

1. Ο Σωκράτης προκειμένου να γίνει πιο κατανοητός χρησιμοποιεί αναλογίες-παρομοιώσεις. Να καταγράψετε μία από αυτές και να παρουσιάσετε τα μέρη της.
2. —τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—: Σε ποιες αρετές αναφέρεται εδώ η παρενθετική φράση;
3. Ο Σωκράτης, ερμηνεύοντας στο παραπάνω απόσπασμα την αλληγορία του σπηλαίου, αναφέρεται στην παιδεία και τον ρόλο της, όπως την αντιλαμβάνεται ο ίδιος. Σε τι διαφοροποιείται η σωκρατική αντίληψη για την παιδεία από εκείνη των Σοφιστών και ποιος είναι ο στόχος της;

Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς

1. Πώς αντιλαμβάνεται την παιδεία ο Σωκράτης; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
2. Κεντρική θέση στο παραπάνω απόσπασμα έχει η έννοια της *περιαγωγής*. Να παρουσιάσετε τα χαρακτηριστικά που της αποδίδει ο Πλάτων.
3. *εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον, τῆς περιαγωγῆς*: Αξιοποιώντας τους παραπάνω όρους του κειμένου να εξηγήσετε πώς αντιλαμβάνεται ο Σωκράτης την έννοια της παιδείας.
4. Το παραπάνω πλατωνικό απόσπασμα βασίζεται στη σύγκριση των εννοιών «παιδεία» και «εκπαίδευση»: Πώς αντιλαμβάνεται την παιδεία ο Σωκράτης και σε τι διαφοροποιείται από την έννοια της εκπαίδευσης;
5. Πόσα είδη αρετών υπάρχουν κατά τον Σωκράτη και σε ποια σημεία διαφοροποιούνται μεταξύ τους; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα

1. Πλάτων, *Μένων*, 81d

Στον συγκεκριμένο πλατωνικό διάλογο βασικό θέμα είναι το διδακτό της αρετής. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Σωκράτης αναφέρεται στη θεωρία της ανάμνησης.

Επειδή λοιπόν η ψυχή και αθάνατη είναι και πολλές φορές γεννήθηκε και έχει δει όλα τα πράγματα και όσα είναι εδώ και όσα είναι στον Άδη, δεν είναι τίποτε που να μην το έχη μάθει. Όστε καθόλου παράξενο να μπορή αυτή και για την αρετή και για τα άλλα να ξαναθυμηθή όσα και πριν ήξερε. Και επειδή όλη η φύση έχει ομοιογένεια και η ψυχή τα έχει μάθει όλα, τίποτε δεν εμποδίζει, αν ένα μόνο

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Ξαναφέρη κανείς στο νου του —αυτό δα οι άνθρωποι το ονομάζουν μάθηση—
μόνος του να ξαναβρή όλα τα άλλα, φτάνει να έχη θάρρος και να μην αποκάμη
ερευνώντας· γιατί η έρευνα και η μάθηση στο σύνολό τους ανάμνηση είναι.

Μτφρ. Β. Ν. Τατάκης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε δύο (2)
ομοιότητες σε σχέση με τα όσα αναφέρονται από τον Σωκράτη στο αρχαίο
διδαγμένο κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από τα δύο
κείμενα.

2. Πλάτων, Φαίδων, 75e-76a

*Ο Φαίδων διηγείται τη συζήτηση που έλαβε χώρα στη φυλακή λίγο πριν από τον θάνατο του
Σωκράτη. Θέμα της η αθανασία της ψυχής. Ο Σωκράτης αναφέρεται στη θεωρία της
ανάμνησης απευθυνόμενος στον πυθαγορικό Σιμμία.*

Διότι αυτό ακριβώς είναι η γνώση· δηλαδή να αποκτά κάποιος γνώση, να την
κρατά και να μην την χάνει· ή δεν λέμε, Σιμμία, λήθη αυτό ακριβώς, δηλαδή την
απώλεια της γνώσης; Αν βέβαια, αφού χάσαμε με τη γέννησή μας, νομίζω, τη
γνώση που είχαμε προτού γεννηθούμε και ύστερα στηριγμένοι στις αισθήσεις
μας ξαναποκτούμε τις γνώσεις που είχαμε σε προγενέστερη χρονική περίοδο,
δεν συμπεραίνουμε από αυτό ότι αυτό που ονομάζουμε μάθηση είναι η
ξαναπόκτηση μιας γνώσης που την είχαμε; Αν αυτό το ονομάσουμε ανάμνηση,
δεν θα ήταν σωστή η ονομασία; Διότι μας φάνηκε δυνατό αυτό τουλάχιστον,
δηλαδή, όταν αντιληφθεί κάποιος κάτι ή με την όραση ή με την ακοή ή με μία
άλλη αίσθηση, να βάλει στο νου του με αφορμή αυτό κάτι άλλο που είχε
λησμονήσει και πλησιάζει σε αυτό, είτε ανόμοιο είτε όμοιο.

Μτφρ. Γ. Μαυρόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε δύο (2) ομοιότητες σε σχέση με τα όσα αναφέρονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία και από τα δύο κείμενα.

3. Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 2, 1104a-b

Στο Β βιβλίο των Ἠθικῶν Νικομαχείων ο Ἀριστοτέλης ασχολείται γενικά με το ερώτημα τί είναι αρετή. Στο κεφ. 1 επισημαίνεται ότι οι διανοητικές αρετές διδάσκονται ενώ οι ηθικές αναπτύσσονται με τον εθισμό. Στο κεφ. 2 εξετάζονται ποιες πράξεις οδηγούν στην αρετή. Ακολουθεί το παρακάτω χωρίο για τον ρόλο της άσκησης στην εφαρμογή των αρετών.

Δεν είναι όμως μόνο ότι έχουν την ίδια αρχή και τις ίδιες αιτίες τόσο η γένεση και η αύξηση των αρετών όσο και η φθορά τους· στον ίδιο επίσης χώρο θα εκδηλωθεί και η πραγμάτωσή τους· έτσι, άλλωστε, συμβαίνει και στις άλλες, τις πιο φανερές, περιπτώσεις· π.χ. στην περίπτωση της σωματικής ρώμης: η σωματική ρώμη γεννιέται από την πολλή τροφή και από την άσκηση στους πολλούς κόπους, αυτά όμως τα πράγματα είναι ικανός να τα κάνει κατά κύριο λόγο ο σωματικά ρωμαλέος. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τις αρετές: μένοντας συστηματικά μακριά από τις ηδονές γινόμαστε σώφρονες, και όταν γίνουμε, έχουμε πια σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δύναμη να μένουμε μακριά τους· το ίδιο και με την ανδρεία: αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να περιφρονούμε τα πράγματα που προκαλούν φόβο και να τα αντιμετωπίζουμε, γινόμαστε ανδρείοι, και όταν γίνουμε, έχουμε πια σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δύναμη να τα αντιμετωπίζουμε.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

Να συγκρίνετε την άποψη του Πλάτωνα για τις αρετές με αυτή που διατυπώνει ο Αριστοτέλης στο παραπάνω κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και από τα δύο κείμενα.

4. Έπίκουρος, Επιστολή στον Ηρόδοτο, 38 (Φάκελος Υλικού)

Η Επιστολή στον Ηρόδοτο αποτελεί σύνοψη της φυσικής θεωρίας του Επίκουρου, του ατομισμού του, που είναι επηρεασμένος από τις ιδέες του Δημόκριτου (περ. 460 - περ. 370 π.Χ.). Στο απόσπασμα εκθέτει μερικές μεθοδολογικές αρχές για την πορεία της έρευνας της αλήθειας.

Ηρόδοτε, πρέπει πρώτα να ορίσουμε επακριβώς τις έννοιες που συνδέονται με τις λέξεις, ώστε να μπορούμε - με αναφορά σε αυτές τις έννοιες - να εκφέρουμε κρίσεις σχετικά με τις γνώμες, τις έρευνες ή τις απορίες μας· και να μην αφήνουμε όλα τα πράγματα αζεκαθάριστα, γιατί οι αποδείξεις μας θα χάνονται στο άπειρο, ούτε να χρησιμοποιούμε κούφιας λέξεις. Γιατί είναι ανάγκη το πρωταρχικό νόημα κάθε λέξης να είναι φανερό και να μην χρειάζεται πρόσθετη απόδειξη, εφόσον θέλουμε να έχουμε κάποιο συγκεκριμένο σημείο αναφοράς, όταν ερευνούμε, προβληματιζόμαστε ή εικάζουμε. Επίσης, θα πρέπει να στηριζόμαστε εξ ολοκλήρου στις αισθήσεις μας και συγκεκριμένα στις άμεσες παραστάσεις είτε του νου είτε κάποιου άλλου κριτηρίου [των επιμέρους αισθήσεων], καθώς και στα υπαρκτά αισθήματά μας [την ηδονή και τον πόνο], προκειμένου με βάση αυτά να μπορούμε να εκφέρουμε κρίσεις τόσο για όσα περιμένουν εμπειρική επιβεβαίωση όσο και για τα άδηλα πράγματα [που δεν γίνονται αντιληπτά από τις αισθήσεις]

Μτφρ. Γ. Ζωγραφίδης

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε διαφορές σε σχέση με όσα αναφέρει ο Σωκράτης στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

5. Ε.Π. Παπανούτσος, Α. Δελμούζος, ΜΙΕΤ, σ. 201 (Πανελλαδικές Εξετάσεις)

Ο Ε.Π. Παπανούτσος μεταφέρει στο παρακάτω απόσπασμα που πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό Ελληνικά Γράμματα (τ. Α, 1927) απόψεις για την παιδεία του κορυφαίου Έλληνα παιδαγωγού Α. Δελμούζου (1880-1956), ο οποίος υπήρξε ηγετική μορφή του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, μιας κίνησης που διαδραμάτισε σπουδαίο αναμορφωτικό ρόλο στην Ελλάδα κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα.

Η παιδεία είναι ένα από τα πιο σπουδαία μέσα για την ατομική και τη συνολική προκοπή. Σκοπός της να υπηρετήσει και να κάμει καλύτερη τη ζωή του ανθρώπου. Γίνεται καλύτερη η ζωή του ανθρώπου όσο περισσότερο δουλεύεται η ψυχή του και όσο βαθύτερα ποτίζεται με την αγάπη και την καλοσύνη. Καλύτερη, στο βάθος, θα ειπεί πιο καλλιεργημένη, πιο ηθική και πιο ελεύθερη. Η ψυχική όμως καλλιέργεια και η ελευθερία δεν έρχονται έτοιμα απ' έξω, παρά είναι καρπός που ωριμάζει μέσα μας ολοένα και περισσότερο με αδιάκοπη ατομική προσπάθεια. Με προσπάθεια και δοκιμασία λυτρώνεται με τον καιρό το άτομο από το βάρος της ύλης και υψώνεται σκαλί το σκαλί προς τον ελεύθερο άνθρωπο.

Στο ιδανικό αυτό μπορεί να πλησιάσει άλλος λιγότερο και άλλος περισσότερο, ανάλογα με τη δύναμή του. Και θα το πλησιάσει πάντα με τη δική του ιδιότυπη μορφή, τη μορφή που πηγάζει και ορίζεται από τα διαλεχτά και γόνιμα στοιχεία που κλείνει μέσα του. Όσο περισσότερο δουλεύει ο καθένας τα στοιχεία του αυτά, τόσο πιο πολύ υψώνεται στο ιδανικό εγώ του.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Να παρουσιάσετε δύο (2) από τις απόψεις του Α. Δελμούζου σχετικά με τον σκοπό της παιδείας που εμφανίζουν ομοιότητες με τις αντίστοιχες πλατωνικές απόψεις του διδαγμένου κειμένου.

Ερωτήσεις λεξιλογίου

1. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. νομίσαι	α. δέηση
2. ένούσης	β. τοκετός
3. σημαίνει	γ. δεσμός
4. τέχνη	δ. παράνομος
5. ἔδει	ε. παρουσία
	ζ. ασήμαντος
	η. ένεση

2. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **λάθος, επιστήμονας, συμμαθήτρια, άξονας, εκκλησία.**
3. Να γράψετε από δύο ομόρριζα της αρχαίας ή της νέας ελληνικής για τις παρακάτω λέξεις: **όφθαλμοίς, φανόν, τετραμμένω, ἔοικεν.**
4. Να εντοπίσετε στο κείμενο λέξεις ομόρριζες με τις ακόλουθες: **λήθαργος, κάτοπτρο, εργασία, επαγωγή, σχεδόν, ποιητής, εικασία, κλητήρας, φρενοβλαβής, όλεθρος.**

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

5. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ομόρριζη λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **αγγελία, διάσημος, φανάρι, ηθικός, θεϊκός**.
6. Να επιλέξετε από τη στήλη Β για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη ή φράση της στήλης Α την **ορθή σημασία** της σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο:

A	B
1. ἐπαγγελλόμενοι	α. υπόσχομαι β. ασκώ ένα επάγγελμα
2. έντιθέναι	α. τοποθετώ β. νομοθετώ
3. φανόν	α. φανάρι β. φωτεινός
4. μεταστραφήσεται	α. μετανιώνω β. γυρίζω προς άλλη κατεύθυνση
5. ἀπόλλυσιν	α. χάνω β. φονεύω

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

7. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. διάσημος	α. φασιν
2. διαφήμιση	β. σημαίνει
3. διαγωγή	γ. περιακτέον
4. διάθεση	δ. άνασχέσθαι
5. ανάκριση	ε. ἔθεσι
6. περιοχή	
7. συνήθεια	

Διδακτική ενότητα 10 - Η αλληγορία του σπηλαίου: οι φιλόσοφοι

Κείμενο Αναφοράς: Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδευτοὺς καὶ ἀληθείας ἀπίρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὐ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἅ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἦν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὰν ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φανλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χεῖρον ζῆν, δυνατὸν αὐτοῖς ὃν ἄμεινον;

Ἐπελάθου, ἦν δ' ἐγώ, πάλιν, ὦ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἐν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἣν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὦσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

Εισαγωγικές επισημάνσεις

Όσοι ολοκληρώνουν την κοπιώδη πορεία εκτός σπηλαίου και «ανεβαίνουν» στον κόσμο των Ιδεών θέλουν να παραμείνουν εκεί και δείχνουν απροθυμία να ασχοληθούν με τους άλλους ανθρώπους και με τη διακυβέρνηση της πόλεως, παρόλο που είναι οι μόνοι κατάλληλοι. Έτσι, ο Πλάτων θίγει το θέμα που είδαμε και στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου, ποιος δηλαδή είναι ο κατάλληλος ηγέτης. Έχει προηγηθεί ο προβληματισμός του Σωκράτη σχετικά με την αδυναμία λειτουργίας της δημοκρατίας, τους δημαγωγούς, οι οποίοι κολάκευαν και εξαπατούσαν τον λαό, την ανάθεση αξιωμάτων με κλήρωση σε πρόσωπα ανάξια κ.λπ. **Ποιος, λοιπόν, θα αναλάβει να βγάλει την πολιτεία από αυτή την κατάσταση;** Αυτό το θέμα θα προσπαθήσει να διερευνήσει σ' αυτή την ενότητα.

Ερμηνευτικές επισημάνσεις

έν παιδεία έωμένους διατρίβειν διὰ τέλους. Αρχική σημασία της λέξης **παιδεία** είναι αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί, η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Από τον 5^ο, όμως, αιώνα και εξής ως όρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια (σωματική και πνευματική), που αποτελεί προνόμιο μόνο του ανθρώπου (γι' αυτό άλλωστε και στα λατινικά αποδίδεται με τον όρο *humanitas*). Βάση της παιδείας είναι για τον Πλάτωνα η μουσική (λογοτεχνία, τραγούδι, καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας) και γυμναστική. *Παίδευσις* είναι η πορεία προς την παιδεία (Πλατ. *Όροι* 410: *παίδευσις παιδείας παράδοσις*).

Συγκεκριμένα, για τον Πλάτωνα **παιδεία** είναι η στροφή της ψυχής προς την Ιδέα του Αγαθού, η δύσκολη πορεία από την άγνοια στη γνώση (δες την προηγούμενη ενότητα). Σε άλλο σημείο της *Πολιτείας* ο Πλάτωνας αναφέρει ότι η παιδεία παρέχεται για το σώμα με τη γυμναστική και για την ψυχή με τη μουσική.

Το πρόγραμμα της παιδείας και η σημασία της κατά τον Πλάτωνα⁹

Η γυμναστική και η μουσική αποτέλεσαν τη βάση για τη μόρφωση των φυλάκων ασκώντας τους σε καλές συνήθειες (βλ. Εισαγωγή). Η γυμναστική και η μουσική (η δεύτερη, με την ευρύτερη σημασία της λέξης, περιελάμβανε όλες τις φιλολογικές σπουδές) συσχετίζονται από τον Πλάτωνα με τα δύο στοιχεία του χαρακτήρα, δηλαδή το θυμοειδές και το έπιθυμητικόν. Οι μελλοντικοί φύλακες πρέπει να συνδυάζουν αυτά τα δύο χαρακτηριστικά. Όμως, αυτά τα μαθήματα δεν επαρκούν για την αληθινή γνώση.

Ο Πλάτων προτείνει (4) τέσσερα μαθήματα που θα οδηγήσουν προς την αληθινή γνώση: αριθμητική $\Rightarrow$ γεωμετρία – στερεομετρία $\Rightarrow$ αστρονομία $\Rightarrow$ αρμονική (= η επιστήμη της μουσικής, σε αντιδιαστολή προς την πρακτική της). Όλες αυτές οι επιστήμες συγγενεύουν, αφού γεφυρώνουν τα αισθητά με τα νοητά (στη γεωμετρία είναι απαραίτητο το αισθητό σχήμα για να γίνει αντιληπτή η Ιδέα π.χ. του τριγώνου), είναι οι επιστήμες της διάνοιας (βλ. 3^ο στάδιο) που ανοίγουν τον δρόμο προς τη βαθύτερη πραγματικότητα, τον δρόμο της **διαλεκτικής**.

⁹ Μιχαηλίδης, Κ. (1998), ό.π., σ. 84 - 86

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Η **διαλεκτική** δεν είναι άλλη απ' τη φιλοσοφία, που δίνει λόγο γι' αυτό που πραγματικά υπάρχει είναι ένας διάλογος της ψυχής με τον εαυτό της σε μια κίνηση αυτοεξέτασης φτάνοντας στην ανώτερη γνώση, την Ιδέα του Αγαθού.

Έτσι, τελικά απαλλαγμένοι από την πλεονεξία και την ιδιοτέλεια οι κάτοχοι μιας τέτοιας παιδείας απολαμβάνουν την απόλυτη ευδαιμονία και ψυχική αγαλλίαση, που τους προσφέρει η θέαση της Ιδέας του Αγαθού. Οι άνθρωποι αυτοί βρήκαν την οδό της ευτυχίας. Αλλά ο Πλάτωνας, όπως θα φανεί στη συνέχεια, πιστεύει ότι δεν μπορεί να κερδίσει ο **φιλόσοφος** τη λύτρωση, αν δεν προσφέρει στην κοινωνία του, αν δεν γίνει ο ίδιος **φιλόσοφος - βασιλεύς**.

Η πολιτική διάσταση της παιδείας στον Πλάτωνα

Η φιλοσοφική παιδεία έχει μια συγκεκριμένη πολιτική λειτουργία: θέτει μια χαρακτηριστική σφραγίδα στους κυβερνώντες και εγκαθιδρύει ένα φραγμό ανάμεσα σε αυτούς και στους κυβερνώμενους. Η μεταρρύθμιση της Πολιτείας - εννοείται ότι πρόκειται για πολιτική και ηθική μεταρρύθμιση, εφόσον για τον Πλάτωνα η ηθική δεν διαχωρίζεται από την πολιτική - προϋποθέτει και υποδηλώνει την, εκ προοιμίου, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.¹⁰ Και αυτό γιατί ο έλεγχος της διαδοχής στην ηγεσία πρέπει να είναι εκπαιδευτικός, βασισμένος σε μια αρκετά αυστηρή και συγκεντρωτική αντίληψη για τη μάθηση – πάνω στην αυθεντία του μορφωμένου ειδήμονα, δηλαδή του **φιλοσόφου**.¹¹

Οι άπαιδευτοι

Οι έν παιδεία έώμενοι

Ποιοι είναι;

Οι «**δεσμώτες**» και όσοι παρέμειναν μέσα στο σπήλαιο της ολοκλήρωσαν μετά από εξαναγκασμό φαινομενικότητας, της πλάνης και την κοπιαστική ανοδική πορεία και των ψευδαισθήσεων. (μύθος)

Οι «**απελεύθεροι δεσμώτες**» που βγήκαν έξω από το σπήλαιο, στον κόσμο της πραγματικότητα και της αλήθειας. (μύθος)

Η τάξη των **δημιουργών**. (ιδανική πολιτεία)

Οι τάξεις των **φυλάκων / φιλοσόφων** (ιδανική πολιτεία)

¹⁰ Kouyrè, Al. (1990), *Φιλοσοφία και Πολιτεία. Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*. Αθήνα (Αλεξάνδρεια), σ. 90

¹¹ Popper, K. (2003), ό.π. σ. 230

Οι πολίτες, καθώς και **οι τυχαίοι Οι πολίτες** που αντιστέκονται και «**αφιλοσόφητοι**» **πολιτικοί** αξιοποιώντας τη δύναμη του ορθού που δεν μπορούν να προβούν στις λόγου και της φιλοσοφίας, όπως για αναγκαίες διακρίσεις του τι είναι παράδειγμα ο δάσκαλός του ο καλό πραγματικά και τι κακό, Σωκράτης. Για τον Πλάτωνα δεν υπάρχει αδυνατούν να δώσουν λύσεις με ακόμη ένας αντίστοιχος άξιος πολιτικός όπλο τον ορθό λόγο και τη (αθηναϊκή κοινωνία της εποχής του διαλεκτική. (αθηναϊκή κοινωνία της Πλάτωνα) εποχής του Πλάτωνα)

Βασικά χαρακτηριστικά

1. ἄπειροι ἀληθείας: Όσοι δεν έχουν γνωρίσει την αλήθεια, έχουν στραμμένα τα μάτια της ψυχής τους προς τα αισθητά και είναι <u>συμβιβασμένοι με την καθιερωμένη εμπειρία</u>¹². 2. Δεν θα διαθέτουν παιδεία.	1. (οἱ τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονες): <u>Αγαπούν πάνω απ' όλα την αλήθεια και το είναι(:</u> αληθινή πραγματικότητα) <u>στρέφονται προς τις ἰδέες</u> αποβλέποντας στο φως της αλήθειας¹³. 2. ἐν παιδείᾳ ἐώμενοι· <u>Κάτοχοι μιας παιδείας</u> νοημένης όχι σύμφωνα με τις σοφιστικές αντιλήψεις, που την αντιλαμβάνονταν ως μια εμφύτευση μέσα στην ανθρώπινη ψυχή καινούργιων δυνάμεων, αλλά <u>σαν μια</u>

¹² Μιχαηλίδης, Κ. (1998), ό.π., σ. 72

¹³ Μιχαηλίδης, Κ. (1998), ό.π., σ. 72

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

στροφή προς την αληθινή γνώση και προς το είναι (: αληθινή πραγματικότητα).

3. **οὐκ ἔχουσιν ἓναν σκοπόν**: Δεν έχουν υψηλό σκοπό, τον **ἓναν σκοπόν**, αλλά αποβλέπουν στην ικανοποίηση του προσωπικού τους συμφέροντος (ιδιοτέλεια). Επομένως, είναι ανεπαρκείς για τη διοίκηση μιας ιδανικής κοινωνίας που θα στοχεύει στη δικαιοσύνη. Στην κατηγορία αυτή εντάσσει ο Πλάτων και τους πολιτικούς ηγέτες της εποχής του, χωρίς να κάνει εξαίρεση ούτε για τον Περικλή και τον Θεμιστοκλή. Κατά τη γνώμη του, είναι κι αυτοί υπεύθυνοι για την καταστροφή της Αθήνας, γιατί φρόντισαν περισσότερο για την υλική (οικονομική-στρατιωτική) ανάπτυξη της πόλης και λιγότερο

3. **ἐκόντες οὐ πράξουσιν**: Δεν έχουν την ιδιοτέλεια των «αφιλοσόφητων» πολιτικών, αλλά είναι απρόθυμοι να αναλάβουν οποιαδήποτε πολιτική δράση απολαμβάνοντας την ευτυχία του θεωρητικού βίου (**ἐν μακάρων νήσοις**).

Είναι αποστασιοποιημένοι απ' ό,τι συμβαίνει γύρω τους, ίσως γιατί θεωρούν προσβλητικό να ασχοληθούν με τις μάζες είτε γιατί απεχθάνονται τις πολιτικές ενασχολήσεις. Άλλωστε η κάθοδος στις σκιές του σπηλαίου, ανάμεσα στα σκοτάδια και τις κακίες των ανθρώπων, είναι πάντοτε άχθος, θυσία και πόνος. Τέτοιοι είναι οι απόκοσμοι, οι ξεχωριστοί που επιλέγουν να στέκουν πέρα και έξω από την τύρβη των εγκοσμίων.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

για τη δικαιοσύνη και την
πνευματική ζωή των πολιτών¹⁴.

4. **Δεν** διαθέτουν τὰς βελτίστας φύσεις. 4. Διαθέτουν **τὰς βελτίστας φύσεις**.
φύσεις.

5. **Δεν** έχουν γνωρίσει τον κόσμο των Ιδεών και την Ιδέα του Αγαθού. 5. Έχουν γνωρίσει τον κόσμο των Ιδεών
και την Ιδέα του Αγαθού.

6. **μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὁ νῦν ἐπιτρέπεται:** Αποτελεί υποχρέωση
του φιλοσόφου τελικά να αφιερώσει
τα καλύτερα χρόνια της
σταδιοδρομίας του στο δύσκολο έργο
της διακυβέρνησης με ανιδιοτέλεια, με
πίστη και αυταπάρνηση προς την
πόλη.

τῶν οἰκιστῶν· οι θεμελιωτές της ιδεώδους πολιτείας, δηλαδή ο Σωκράτης και
οι συνομιλητές του.

¹⁴ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

Ο ρόλος της φύσης στη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας¹⁵

τάς βελτίστας φύσεις: Ο Πλάτων πιστεύει (σωστά ή λάθος δεν μας ενδιαφέρει) ότι το κληρονομικό στοιχείο (ή φύσις) αποτελεί ισχυρή διανοητική και ηθική δύναμη. Μέρος της αντίληψης του Πλάτωνα αποτελεί η ιδέα ότι ο άνθρωπος, στα πρώτα στάδια της ζωής του, πρέπει να βρίσκεται κάτω από στενή παρακολούθηση και να υποβάλλεται σε πολλαπλές δοκιμασίες του χαρακτήρα και της ευφυΐας του. Πρέπει να υπάρχει κάθε δυνατή ευκαιρία για τον εντοπισμό των άξιων και των ανάξιων, με στόχο τον προβιβασμό των άξιων και των υποβιβασμό των ανάξιων. Η τροποποίηση αυτή της αρχής του κληρονομικού δικαιώματος που μέχρι εκείνη την εποχή στηριζόταν στην αριστοκρατική – ευγενική καταγωγή ανεξάρτητα από τυχόν πνευματικές-μορφωτικές ικανότητες, επιτρέπει την κοινωνική κινητικότητα στο πλαίσιο της ιδανικής Πολιτείας. Επομένως, απώτερος στόχος είναι η δημιουργία μιας αριστοκρατίας του πνεύματος (των καλύτερων φύσεων) και όχι του αίματος. Η διάκριση δηλαδή της Πολιτείας στις τάξεις δεν υπαγορεύεται από οικονομικούς ή κοινωνικούς λόγους. Αυτή καθορίζεται **από τον βαθμό της παιδείας** που είναι ικανά να λάβουν τα μέλη τους¹⁶. Ο Πλάτωνας πιστεύει ότι η

¹⁵ Taylor, A. E. (1990), *Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του*. Αθήνα (MIET). σ. 323

¹⁶ Ο Porper, K. (2003), ό.π. σ. 235 επισημαίνει με αφορμή τον Μύθο του **γενναίου ψεύδους** (βλ. Εισαγωγή Φιλοσοφικού λόγου) πως ο Πλάτων εισάγει διστακτικά για πρώτη φορά έναν ρατσισμό. Αφήνει βέβαια ένα ενδεχόμενο να γεννηθούν παιδιά με την πρόσμιξη και ενός άλλου μετάλλου διαφορετικού απ' αυτά των γονέων τους. Μάλιστα αν σε μια από τις κατώτερες τάξεις «γεννηθούν παιδιά με ανάμιξη από χρυσό και ασήμι, αυτά θα αναδειχθούν φύλακες ... και επίκουροι». Αλλ' αυτή η παραχώρηση αναρείται σε μεταγενέστερα χωρία της *Πολιτείας* και των *Νόμων*. Τελικά το ενδεχόμενο των προσμίξεων και των αντίστοιχων μεταβολών στην κοινωνική κλίμακα σημαίνει μόνο ότι τα παιδιά γεννημένα από ευγενείς γονείς, αλλά εκφυλισμένα μπορεί να αποδιωχτούν και να υποβιβαστούν στην τάξη των τεχνιτών – και **δεν σημαίνει ότι αντίθετα κάποιο παιδί γεννημένο από ευτελή μέταλλα είναι δυνατό να ανυψωθεί σε ανώτερη βαθμίδα**.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

μόρφωση που είναι ικανός να λάβει ο κάθε πολίτης εξαρτάται από τις δυνατότητες που απορρέουν από την ψυχική κατάστασή του (δηλαδή την φύση του). [Ποια ήταν η άποψη του Πρωταγόρα;].

Η Ιδέα του Αγαθού (στην πλατωνική φιλοσοφία)¹⁷

ιδεῖν τὸ ἀγαθόν: Ο Πλάτων αισθάνεται ένα δέος μπροστά στην ιδέα του Αγαθού και θεωρεί ότι υπερβαίνει τις δυνάμεις του η οποιαδήποτε προσπάθεια να το ορίσει γι' αυτό και δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για αυτόν τον όρο που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. Η Ιδέα του Αγαθού είναι κάτι υπερβατικό και ἄρρητον, όπως θα δηλώσει ο ίδιος στην Ζ' Επιστολή του. Η ιδέα του Αγαθού είναι (βλ. σχόλιο σχ. βιβλίου *Φιλοσοφικός Λόγος*):

- α) (**οντολογικά**) το **εἶναι** (= η πραγματικότητα) και ό,τι διατηρεί το **εἶναι**
- β) η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα μεταξύ των αναρίθμητων αισθητών – υλικών αντικειμένων που υπάρχουν στον φυσικό κόσμο και των άυλων Ιδεών του νοητού κόσμου
- γ) (**γνωσιολογικά**) ό,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη.

Αναλυτικότερα, η ιδέα του Αγαθού είναι η ανώτατη στην ιεραρχία των Ιδεών. Είναι για τα αντικείμενα της γνώσης και την ίδια τη γνώση, ό,τι είναι ο ήλιος για τα ορατά αντικείμενα και την όραση. Είναι η πηγή της γνώσης και όλης της αλήθειας. Η ιδέα του Αγαθού τελικά είναι κάτι ανώτερο από το **εἶναι** (= την πραγματικότητα). Ο Πλάτων έτσι κάνει ένα καίριο βήμα προς μια οντολογική και γνωσιολογική αρχή. Μια αρχή δηλ. που υπερβαίνει τον κόσμο

¹⁷ Μιχαηλίδης, Κ. (1998), ό.π., σ. 76 - 77, Taylor, A. E. (1990), ό.π. σ. 335 & σχόλιο σχολικού βιβλίου

των αισθητών κι αυτόν ακόμα τον κόσμο των Ιδεών¹⁸. Η φύση ήταν για τους Έλληνες μια τάξη. Αυτή η φύση όμως στη πλατωνική συνείδηση ανάγεται σε κάτι άλλο, που την υπερβαίνει, στην Ιδέα του Αγαθού. Επειδή, όμως, η ιδέα του Αγαθού είναι κάτι άρρητο ο Πλάτων παραπέμπει σε μια προσωπική βίωση των υψίστων αρχών και πιθανόν σε μια εσωτερική διδασκαλία, αφού γι' αυτά τα θέματα δεν υπάρχει ούτε θα υπάρχει σύγγραμμα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος.

Η Ιδέα του Αγαθού (χαρακτηρισμοί/προσδιορισμοί μέσα στο κείμενο)

Οι όροι που χρησιμοποιεί ο Πλάτων για το **ἀγαθόν** στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι: **μέγιστον μάθημα, αναβήναι, ανάβασιν, αναβάντες, ἴδωσι, ἀφικέσθαι, ἰδεῖν**¹⁹. Επομένως, διαφαίνονται τα εξής χαρακτηριστικά για τη φύση του Αγαθού:

- πρωταρχικότητα, σπουδαιότητα, προτεραιότητα της Ιδέας του Αγαθού (**μέγιστον**).
- αντικείμενο μαθήσεως, της ανώτερης γνώσης του ανθρώπου (**μάθημα**).
- η κορυφή μιας κοπιώδους ανοδικής πορείας του ανθρώπου (**αναβήναι, ανάβασιν, αναβάντες**). [Το πώς θα γίνει η ανάβαση διευκρινίζεται από τα προηγούμενα σχόλια].

¹⁸ Η Ιδέα του Αγαθού δεν μας δίνει καμία ένδειξη για το τι είναι αγαθό, για το τι δηλαδή θα έπρεπε να πράττουμε. Είναι ένα είδος υπερ – Ιδέας από την οποία εκπηγάζουν και προσλαμβάνουν την ύπαρξή τους οι Ιδέες. Το Αγαθό είναι κάτι αμετάβλητο, μετέχουν σε αυτό όσα πράγματα δεν μεταβάλλονται και είναι πανάρχαιο. Κατά συνέπεια ο ολισμός είναι κάτι αγαθό και οδηγούμαστε **σε μια ολοκληρωτική ηθική**. [Popper, K. (2003), ό.π., σ. 449]

¹⁹ ΥΠΕΠΘ – ΚΕΕ (1999), Αξιολόγηση των μαθημάτων στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία – Φιλοσοφικός Λόγος. Αθήνα σ. 76

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

- το Αγαθόν είναι Ιδέα - **ιδεῖν, ιδῶσιν** όχι όμως αντικείμενο της εξωτερικής οράσεως, αλλά μιας εσωτερικής διανοητικής διαδικασίας (πβ. ετυμολογική συγγένεια **ιδεῖν -οἶδα**).
- είναι ο απώτερος στόχος της προσπάθειας και της πορείας του ανθρώπου (**ἀφίκεσθαι**).
- η Ιδέα του Αγαθού βρίσκεται στον ουράνιο κόσμο των Ιδεών.

ὁ νῦν ἐπιτρέπεται: Με το επίρρημα νῦν αναφέρεται στην εποχή του ίδιου του Πλάτωνα, όπου επιτρέπεται οι φιλόσοφοι να απέχουν απ' την ενεργό πολιτική και να ασχολούνται μόνο με τις πνευματικές τους αναζητήσεις. Ο Πλάτωνας συγχέει σκοπίμως τα όρια ανάμεσα στο θεωρητικό του οικοδόμημα, δηλαδή την ιδεώδη πολιτεία του και στη σύγχρονή του πολιτική πραγματικότητα. Με τη φράση **μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὁ νῦν ἐπιτρέπεται** ο φιλόσοφος **επικαιροποιεί** τον προβληματισμό του καταγγέλλοντας ἔμμεσα την απροθυμία των πνευματικών ανθρώπων της εποχής του να αναλάβουν την πολιτική ευθύνη της διακυβέρνησης της πόλης.

Αντίθετα, ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος του πνεύματος οφείλει να επιστρέψει στην «σπηλιά» (**κατάβασις**), να ασχοληθεί με τα προβλήματα των απαίδευτων, να διαγνώσει τις ανάγκες τους, να τους διαφωτίσει και να τους βοηθήσει. Γι' αυτό και τα ταξίδια του Πλάτωνα στη Σικελία φανερώνουν την προσπάθεια του φιλοσόφου να υλοποιήσει τις πολιτικές του θεωρίες μεταμορφώνοντας είτε τον Διονύσιο τον Α' είτε τον Διονύσιο τον Β' σε **φιλοσόφους-βασίλεις**, σε ιδανικούς κυβερνήτες και να δημιουργήσουν με τη σειρά τους μια δίκαιη κοινωνία. Το αντίθετο για τον Πλάτωνα, η μη προσπάθεια

δηλαδή, «θα προξενούσε τη μεγαλύτερη ντροπή απέναντι του ίδιου του εαυτού του».

Ο ρόλος των φυλάκων / φιλοσόφων στην πλατωνική Πολιτεία²⁰.

Οι **φύλακες / φιλόσοφοι** της πλατωνικής Πολιτείας είναι κάτοχοι παιδείας που έχει ως βάση της τη γυμναστική και τη μουσική, ακολουθώντας την αριθμητική, τη γεωμετρία, την αστρονομία και την αρμονική και τέλος τη **διαλεκτική** (βλ. και προηγούμενο σχόλιο). Οι **φύλακες / φιλόσοφοι** ως κάτοχοι μιας τέτοιας παιδείας είναι κοινωνοί της **ἀληθείας**, δηλ. γνώστες της ουσίας όλων των πραγμάτων και θεατές του Αγαθού. Έτσι, αναπόφευκτα έχουν ένα χρέος, **έναν σκοπόν**: να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελώς την πόλη ολόκληρη, παρά την αρχική τους απροθυμία.

Μ' άλλα λόγια αξιοποιώντας τα χαρίσματα της **φύσεως** και τα πλεονεκτήματα μιας **παιδείας**, όπως αυτή που εννοεί ο Πλάτων, θα δημιουργηθούν οι ιδανικοί πολίτες που θα αναλάβουν υποχρεωτικά την προστασία (αρχικά) και (εν συνεχεία ορισμένοι από αυτούς) τη διακυβέρνηση της πολιτείας, για να ωφεληθούν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Σε ένα πολύ γνωστό χωρίο ο Πλάτων ισχυρίζεται πως «εάν οι φιλόσοφοι δεν γίνουν βασιλείς μέσα στις πόλεις ή αν αυτοί που σήμερα ονομάζονται βασιλείς δεν αποβούν γνήσιοι και ολοκληρωμένοι φιλόσοφοι και αν αυτά τα δύο, η πολιτική δύναμη και η φιλοσοφία, δεν συμπέσουν στο ίδιο πρόσωπο, αν αυτό δεν συμβεί δεν θα πάψουν τα δεινά να πλήττουν τις πόλεις, ούτε, πιστεύω, το ανθρώπινο γένος».

²⁰ Taylor, A. E. (1990), ό.π., σ. 313 & σχόλιο σχολικού βιβλίου Φιλοσοφικός λόγος

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Οι **φύλακες / φιλόσοφοι** αφού θα έχουν εκπαιδευθεί ορθά και θα έχουν «φιλοσοφήσει», **οφείλουν να κατέβουν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική**, για να ωφεληθούν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Ειδικότερα, οι **φύλακες / φιλόσοφοι** θα πρέπει να άρχουν στον πόλεμο και να αναλαμβάνουν αξιώματα που αρμόζουν σε νέους. Όταν γίνουν 50 ετών, τότε πια μπορούν να μοιράζουν τον χρόνο τους ανάμεσα στη φιλοσοφία και την εξουσία. [Γιατί πρέπει να φτάσει κάποιος σε ηλικία 50 ετών για να κυβερνήσει;]

Για τον Πλάτωνα, όποιος πορεύεται προς την αληθινή ευτυχία διέπεται αναπόφευκτα από αλτρουισμό για το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει. Δεν μπορεί να κερδίσει ο ίδιος τη λύτρωση, αν δεν την προσφέρει στην κοινωνία του. Έτσι αντιμετωπίζεται στην Πολιτεία η σχέση ηθικής και πολιτικής.

Ο φιλόσοφος-βασιλιάς θα κυβερνήσει με την πειθώ και τη βία. Η πολιτεία τότε θα είναι στην εντέλεια συναρμοσμένη, γι' αυτό και θα είναι δίκαιη στον ανώτερο δυνατό βαθμό στηριγμένη στη δικαιοσύνη (: οικειοπραγία).

Οι αντιρρήσεις του Γλαύκωνα

Έπειτα...: Διαμαρτυρία και αγανάκτηση του Γλαύκωνα, επειδή κατ' αυτόν ο **εξαναγκασμός** των φιλοσόφων για επιστροφή στο σπήλαιο συνιστά αδικία και καταναγκασμό σε μια ζωή χειρότερη. Είναι φανερό ότι ο Γλαύκων υπονοεί τον κίνδυνο που συνεπάγεται η επιστροφή στον κόσμο του σπηλαίου, όπου κυριαρχεί η πλάνη, το ψέμα και η αδικία. Θεωρεί, ίσως, ότι αν οι φιλόσοφοι συναναστρέφονται μ' ανθρώπους απαίδευτους κι αμαθείς κινδυνεύουν να χάσουν την ευτυχία που κατέκτησαν απ' τη θέαση της Ιδέας του Αγαθού. Είναι προτιμότερο γι' αυτούς, κατά τον Γλαύκωνα, να μείνουν πέρα απ' τη σκληρή

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

κοινωνική πραγματικότητα απόκοσμοι, ξεχωριστοί, μοναχικοί²¹, αλλά ευτυχισμένοι (έν μακάρων νήσοις).

Κατά τον Γλαύκωνα, όπως αναφέρεται και στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου, η δικαιοσύνη είναι μια υποκριτική κοινωνική σύμβαση που επιβάλλεται από τους πολλούς για την αυτοπροστασία τους. Ο Γλαύκων εκφράζοντας μια ατομοκεντρική αντίληψη αδυνατεί να δει τη γνώση ως προϋπόθεση υπέρβασης της ατομικής συνείδησης προς την κατεύθυνση της κοινωνικής συνείδησης και της αναγνώρισης της σχετικής προτεραιότητας που έχει το καλό της πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας σε σχέση με το άτομο²².

έπελάθου· Αναφέρεται στο σημείο 466b του έργου όπου ο Γλαύκων αποδέχεται ότι σκοπός είναι η πόλη, η ιδανική πολιτεία να είναι όσο το δυνατόν ευτυχέστερη, χωρίς να επιδιώκεται η ευδαιμονία αποκλειστικά μιας μόνο τάξης σ' αυτήν.

Σε τι συνίσταται η ευτυχία των φυλάκων / φιλοσόφων;

εὖ πράξει: Η ευτυχία των **φυλάκων / φιλοσόφων** δεν συνίσταται ούτε σε περιουσία, ούτε σε μεγάλες και ωραίες κατοικίες. Η ζωή τους είναι λιτή και πειθαρχημένη. Όσοι απ' τους **φύλακες** υποστούν μ' επιτυχία τις κρίσεις που έχουν καθορισθεί και γίνουν **φιλόσοφοι-βασιλείς, απολαμβάνουν τις πνευματικές ηδονές** που μόνο αυτές διαρκούν. Επομένως, δεν είναι λιγότερο ευτυχείς από τους δημιουργούς που έχουν υλικά αγαθά. Δεν έχουμε λόγο να αμφιβάλλουμε για την ευτυχία των φυλάκων (φιλοσόφων), αφού θα αρνηθούν

²¹ Τσάτσος, Κ. (1996), *Η κοινωνική φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα (Εστία) σ. 84 - 85

²² Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

με τη θέλησή τους πράγματα που γι' αυτούς θα είναι ανάξια λόγου και μάλιστα θα τα αρνηθούν με ανταλλάγματα την **εξουσία, τις τιμές, τον σεβασμό και την αγάπη των συμπολιτών τους**²³.

Οι **φιλόσοφοι** περνούν απ' την ευτυχία του θεωρητικού βίου (vita contemplativa) στον ενεργητικό βίο (vita activa) της πολιτειακής ζωής. Οι δύο έννοιες που είναι αυστηρά χωρισμένες στη διάνοηση του 5^{ου} αιώνα, εμφανίζονται στον Πλάτωνα σε μια καινούργια ιδιότυπη σύνδεση.

Η τριπλή λειτουργία του Νόμου για την επίτευξη της ευδαιμονίας του συνόλου²⁴

νόμῳ ... ἐγγενέσθαι: Προσωποποίηση του **Νόμου**, ο οποίος παραμένει ανεπηρέαστος από προσωπικές συμπάθειες και αντιπάθειες. Ο Σωκράτης στην απάντησή του στην ένσταση του Γλαύκωνα προσωποποιεί τον **Νόμον** και του αποδίδει **τρεις βασικές λειτουργίες** του με τις οποίες επιδιώκεται η ευδαιμονία της πόλης. Χρησιμοποιεί τρεις μετοχές **συναρμόττων, ποιῶν και ἐμποιῶν** για να καταδείξει τρεις αδιαπραγμάτευτες λειτουργίες – προϋποθέσεις για την ύπαρξη και την ευδαιμονία της πόλης:

1. **συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκη**: Με το πρώτο μετοχικό σύνολο ο Σωκράτης προβάλλει την **κοινωνική λειτουργία του Νόμου**, καθώς επιδιώκεται η κοινωνική συναρμογή των πολιτών. Ο Πλάτων συχνά κάνει λόγο για την αναγκαιότητα της αρμονίας τόσο στα μέρη της ψυχής, με την υποταγή του κατώτερου μέρους στο ανώτερο όσο και στις σχέσεις των

²³ Kouyrè, Al. (1990), ό.π., σ. 131

²⁴ Πηγή: <http://www.study4exams.gr/>

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

πολιτών μεταξύ τους. Μόνο αν επιτευχθεί αυτή η αρμονία, θα οδηγηθούν οι πολίτες στη δικαιοσύνη, στην ομαλή συμβίωση μέσα στην πόλη και κατ' επέκταση στην ευδαιμονία. Έτσι, ο Νόμος, προκειμένου να πείσει τους πολίτες να υπακούουν στον ικανότερο και σοφότερο (στον *φιλόσοφον*), ώστε να επέλθει η κοινωνική αρμονία, χρησιμοποιεί την **πειθώ** και τη **βία**. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι ο νόμος οφείλει να αποβλέπει στην ευδαιμονία όλης της πόλης και να υποχρεώνει τους φιλοσόφους να ασκήσουν την εξουσία.

2. **ποιῶν μεταδιδόναι ... ὠφελεῖν**: Με το δεύτερο μετοχικό σύνολο ο Σωκράτης αποδίδει στον Νόμο **οικονομική λειτουργία**. Ο Νόμος κατοχυρώνει μια από τις βασικές ιδρυτικές αρχές της πόλης, τον καταμερισμό της εργασίας, με τον οποίο κατακτάται η αυτάρκεια. Οι εργασίες κατανέμονται σε κάθε πολίτη με βάση τις ικανότητές του (**τὰ ἑαυτοῦ πράττειν, οικειοπραγία**), ώστε ο καθένας να στρέφει την προσοχή του όχι μόνο στην ικανοποίηση των δικών του αναγκών, αλλά και στις ανάγκες των συμπολιτών του, με στόχο το κοινό όφελος και την ευδαιμονία. Έτσι, μεταξύ των πολιτών καλλιεργούνται **σχέσεις συνεργασίας, αλληλοβοήθειας, αλληλοπροσφοράς και αλληλεγγύης**.

3. **καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν ... ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως**: Με το τρίτο μετοχικό σύνολο δηλώνεται **η παιδαγωγική και πολιτική λειτουργία του Νόμου**, ο οποίος έχει χρέος να διαπλάθει ανθρώπους ικανούς και άξιους να διατηρούν τη συνοχή της πόλης. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται ο Νόμος από τη μια να περιορίσει την ατομική επιθυμία, ώστε να τιθασευτεί η βούληση από τον **λόγον**, και από την άλλη να κατευθύνει την πολιτική κοινωνικοποίηση των ανθρώπων. Προς αυτή την κατεύθυνση ο Νόμος αναδεικνύει τους αγαθούς

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

πολίτες σε πολιτικούς ηγέτες. Τέλος, ο Νόμος θέτει όρια και περιορισμούς στη συμπεριφορά των πολιτών, αλλά και των φιλοσόφων-βασιλέων, ώστε να μην παρεκτρέπονται και διαταράσσουν τη συνοχή της πόλης.

προσαναγκάζοντες τῶν ἄλλων ἐπιμελείσθαι τε καὶ φυλάττειν: Ο Πλάτων θεωρεί ως δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων να φροντίζουν και να φυλάττουν τους άλλους.

Ενδεικτική κριτική του σωκρατικού επιχειρήματος

☞ Η επιχειρηματολογία του Σωκράτη έχει λογική και ηθική βάση και ουσιαστικά θεμελιώνει την έννοια της ισονομίας των πολιτών που αποτελεί βασική αρχή και του δημοκρατικού πολιτεύματος, όπως αυτό περιγράφεται στον *Επιτάφιο* του Περικλή. Βρίσκεται, επομένως, στην ίδια γραμμή σκέψης με την άποψη που επίσης διατυπώνει ο Περικλής στην τρίτη και τελευταία δημηγορία του: «*Εγώ νομίζω ότι μια πολιτεία εξυπηρετεί πιο πολύ το συμφέρον των πολιτών, αν στο σύνολό της βρίσκεται σε ακμή, παρά αν ευτυχεί σ' αυτήν ο κάθε πολίτης, αλλά στο σύνολό της η ίδια δυστυχεί. Γιατί όσο κι αν ευτυχεί ένας πολίτης στις ιδιωτικές του υποθέσεις, αν καταστρέφεται η πατρίδα, μαζί της ίδια χάνεται, ενώ, αν δυστυχεί σε πατρίδα που ευημερεί, έχει πολλές ελπίδες να σωθεί.*»

- όταν η πόλη ευημερεί, ευημερούν και οι πολίτες
- όταν η πόλη κινδυνεύει, κινδυνεύουν και οι πολίτες.

Το αντίθετο δεν ισχύει:

- Όταν οι πολίτες ευδοκιμούν ως άτομα, μπορεί να έχουμε καταστροφή της πόλης.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Πρόκειται, δηλαδή, για τη γνωστή αρχή που δέχεται πως **ό,τι ισχύει για το όλον, ισχύει και για το μέρος**. Επιπλέον, δεν πρέπει να ξεχνάμε την **προτεραιότητα της πόλεως έναντι του ατόμου**, ειδικά σε εποχές που ο θεσμός ήταν σε ακμή.

☞ Ο Αριστοτέλης, όμως, παρατηρεί ότι, ενώ ο Σωκράτης **αφαιρεί** απ' τους **φύλακες/φιλοσόφους** την απόλυτη ευδαιμονία που παρομοιάζεται μ' εκείνη των μακάριων νήσων, ισχυρίζεται ότι **ο νομοθέτης οφείλει να κάνει ευτυχισμένη όλη την πόλη**, πράγμα αδύνατον, αφού κάποιοι (οι **φιλόσοφοι**) θα είναι λιγότερο ευτυχισμένοι, απ' ό,τι ήταν πριν οπότε και βίωναν την απόλυτη ευτυχία.

☞ Μπορεί ο **φιλόσοφος** να θεωρείται ο ειδικός για ζητήματα ηθικής, αλλά η αρμοδιότητά του θα πρέπει να φτάνει μέχρι τον ρόλο του διαμεσολαβητή προτείνοντας το **πώς** (τα μέσα), αλλά σε καμία περίπτωση δεν έχει δικαίωμα να επιβάλει τι πρέπει να κάνουν οι πολίτες, τις ηθικές αρχές που οφείλουν αυτοί να ακολουθούν. Οι πολίτες πρέπει να έχουν την τελική επιλογή και μόνο αυτοί.

☞ Πάντως είναι εμφανές και από τους όρους που χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Πλάτων – όροι καθόδου από το υψηλότερο στο χαμηλότερο, όροι υποχρέωσης και καθήκοντος – υποδηλώνουν ότι αισθάνεται πως σε τελική ανάλυση υπάρχει μία αντίφαση²⁵.

²⁵ Barker, E. (2007), *Ο πολιτικός στοχασμός στην Ελλάδα*, Αθήνα (Ποιότητα), σ. 432κε.

Βασικά στοιχεία του πολιτεύματος που προτείνει ο Πλάτων²⁶

1. **νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει** ...: Ο νομοθέτης είναι **αμερόληπτος**· λειτουργεί ως απρόσωπος και ψυχρός άρχοντας, δρα αντικειμενικά, χωρίς να παρεκκλίνει από τον ορθό τρόπο διακυβέρνησης.
2. **πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ**: Ο νομοθέτης κατά τον Πλάτωνα συνδυάζει την **πειθῶ** (εκούσια υπακοή) που αφορά τους πεπαιδευμένους με τη **βία** (εξαναγκασμός, κυρώσεις), η οποία αφορά **τὸν ἄπειρον παιδείας ὄχλον** προκειμένου να δημιουργήσει ένα αρμονικό σύνολο πολιτών. Ειδικότερα με την **πειθῶ**, με τη χρήση, δηλαδή, λογικῶν επιχειρημάτων, την προβολή υγιῶν προτύπων και με την παιδεία οφείλουν οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, να παραμερίσουν το προσωπικό τους συμφέρον και να προσφέρουν αλληλοβοηθούμενοι ό,τι είναι δυνατόν στην πολιτεία. Υπάρχουν, όμως, πολίτες και μέλη της κοινωνίας, οι οποίοι δεν πείθονται με τον λόγο. Σ' αυτούς επιβάλλεται η **βία**. Οι πλατωνικές απόψεις δικαιολογούνται και από τα εξής:
 - α) Είναι γνωστό πως ο Πλάτων ήταν εκ πεποιθήσεως αριστοκράτης.
 - β) Ο Πλάτων πίστευε ότι η δημοκρατία όπου ο καθένας πράττει και λέγει, ό,τι θέλει και ζει όπως θέλει, είναι ένα ανάπηρο πολίτευμα.
3. **μεταδίδονται ἀλλήλοις τῆς ὠφελίας**: Ο πολίτης, κατά τον Πλάτωνα δεν πρέπει να έχει εγωιστική συμπεριφορά, αλλά αντίθετα, η παρουσία και η δράση του πρέπει να έχει **κοινωνικοκεντρικό χαρακτήρα**. Δεν μπορεί δηλαδή να ενδιαφέρεται μόνο για το άτομό του, αλλά πρέπει να προσφέρει

²⁶ Μιχαηλίδης, Κ. (1998), ό.π., σ. 68 – 71

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

και στους άλλους. Η πόλη αποτελεί ένα οργανικό σύνολο, έναν οργανισμό που προϋποθέτει τη συνύπαρξη και συλλειτουργία των μελών του.

4. **οὐχ ἵνα ... ὅπη ἕκαστος βούλεται ... ἐπὶ τόν σύνδεσμον τῆς πόλεως:** Η πολιτεία είναι δίκαιη και ωφέλιμη για όλους, επειδή ο καθένας εκπληρώνει τη λειτουργία του χωρίς να παρακωλύει τη λειτουργία των άλλων, με άλλα λόγια: ο καθένας πράττει το έργο που του έχει ανατεθεί και δεν πολυπραγμονεί. Δικαιοσύνη δεν είναι τίποτε άλλο παρά να πράττει κανείς τα δικά του πράγματα, να κρατά κανείς τη θέση του, η οικειοπραγία. Την οικειοπραγία πρέπει να τη δούμε όχι μόνο ως επαγγελματική εξειδίκευση, αλλά κάτι πολύ περισσότερο ως ένα όριο που μας βοηθά να μη διασπαζόμαστε σε πολλά και να εναρμονιζόμαστε εντασσόμενοι μέσα στο σύνολο.

Αντίθετα η πολυπραγμοσύνη είναι μια αλλοτρίωση που δεν γνωρίζει τα όριά της, μια αμετρία. Ο Πλάτων θέλει να μας πει ότι η πολιτεία είναι μια πολυδιάστατη, διαχωρισμένη σε πολλές τάξεις ή λειτουργίες ενότητα. Εδώ έγκειται και ο ρόλος του **φιλοσόφου-βασιλιά** ο οποίος θα κυβερνήσει με την **πειθώ** και τη **βία**. Η πολιτεία τότε θα είναι στην εντέλεια συναρμοσμένη, γι' αυτό και θα είναι δίκαιη στον ανώτερο δυνατό βαθμό στηριγμένη στην οικειοπραγία των λειτουργιών της.

Μήπως ο Πλάτων εκφράζει ένα πρώιμο ολοκληρωτισμό;

Ο Σωκράτης προσπαθεί να συμβιβάσει το γενικό καλό με το ατομικό, από την οπτική μιας ολιστικής και κοινωνιοκεντρικής προσέγγισης του πολιτικού φαινομένου, στο οποίο εξασφαλίζεται η αξιοκρατία και η αμεροληψία.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Αυτή η τόσο αναγκαστική επιβολή κανόνων και απαγορεύσεων σύμφωνα με ορισμένους μελετητές δεν ταιριάζει σε δημοκρατικά πολιτεύματα, αλλά μάλλον σε αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα. Κάποιοι κατηγορούν τον Πλάτωνα, ότι παρουσιάζει στο σημείο αυτό ένα ανελεύθερο πολιτικό σύστημα, ότι ταυτίζει σκόπιμα τον ατομικισμό με τον εγωισμό, τον αλτρουισμό με την συλλογικότητα. Με άλλα λόγια, κατά τους επικριτές του, ο Πλάτων στιγματίζει όλους τους ατομικιστές ως ιδιοτελείς, ανίκανους να αφοσιωθούν σε οτιδήποτε άλλο πέρα από τον εαυτό τους. Όμως από την άλλη η χειραφέτηση του ατόμου ήταν πραγματικά η μεγάλη πνευματική επανάσταση που είχε οδηγήσει στην κατάρρευση της φυλετικής κοινωνίας και του φυλετισμού, καθώς και στην άνοδο της δημοκρατίας. Άλλωστε ο Περικλής επιμένει ότι ο ατομικισμός πρέπει να συνδεθεί με τον αλτρουισμό. (δες σχετικά τον Επιτάφιο λόγο §37)

Επιπλέον, συνεχίζουν οι ίδιοι επικριτές, τον Πλάτωνα τον απασχολεί μονάχα η συλλογική ολότητα, αυτή καθαυτή· και η δικαιοσύνη γι' αυτόν δεν είναι παρά η υγεία, η ενότητα και η σταθερότητα του συλλογικού σώματος²⁷.

Πρέπει, βέβαια, να επισημάνουμε ότι οι προθέσεις του είναι αγαθές, αφού απώτερος στόχος του Νόμου είναι η χρήση κάθε μέσου για την εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος. Επίσης, δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι για τον Πλάτωνα **ευδαιμονία** δεν είναι η προσωπική ευτυχία στη ζωή, αλλά **η συναίσθηση ότι με τις ενέργειές του ο πολίτης καθιστά τους άλλους ευδαίμονες**.

²⁷ Popper, K. (2003), σ. 184

Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις

Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς

A1α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις / φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν:

1. Κατά τον Πλάτωνα, όσοι δεν διαθέτουν παιδεία και δεν γνωρίζουν την αλήθεια είναι ικανοί να διοικήσουν την ιδανική πολιτεία.
2. Κατά τον Πλάτωνα, οι φιλόσοφοι στην ιδανική πολιτεία είναι υποχρεωμένοι να αναλάβουν τη διακυβέρνησή της.
3. Για την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής αρμονίας και συνοχής ο νόμος στηρίζεται μόνο στην πειθώ.
4. Ο Σωκράτης αναφέρεται στην ωφέλεια που μπορεί να είναι ικανός ο καθένας να προσφέρει στο κοινό καλό.
5. Στην ιδανική πολιτεία ο νόμος επιδιώκει να πετύχει την οικονομική βελτίωση όλων των πολιτών.

A1β.

1. *Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἣν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν*: Ποιος μιλά και σε ποιους αναφέρεται με τη συγκεκριμένη φράση ο Σωκράτης;
2. Γιατί αγανακτεί ο Γλαύκων;
3. Ποιος είναι ο πρωταρχικός σκοπός του νόμου, σύμφωνα με τον Σωκράτη;
4. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των *φυλάκων/φιλοσόφων* με βάση το κείμενο;

Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς

1. Σε τι διαφοροποιείται η ζωή αυτών που έχουν λάβει την ορθή παιδεία από τη ζωή των απαιδευτών, των τυχαίων και αφιλοσόφητων πολιτικών;
2. Να εξηγήσετε για ποιους λόγους η προσέγγιση της ιδέας του Αγαθού παρομοιάζεται με θέαση και ανάβαση: *ιδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν.*
3. *ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους:* Σε ποιους αναφέρεται ο Πλάτων στο απόσπασμα αυτό και γιατί τους επικρίνει;
4. Με βάση το αρχαίο διδαγμένο κείμενο να προσδιορίσετε ποιοι, κατά τον Πλάτωνα, δεν είναι κατάλληλοι να αναλάβουν πολιτικές εξουσίες και για ποιους λόγους.
5. Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των πολιτών και μεταξύ νόμου και πολιτών σύμφωνα με το κείμενο; Πώς θα χαρακτηρίζατε το πολίτευμα στο οποίο οι σχέσεις ορίζονται με τον τρόπο αυτό;
6. Πώς δικαιολογείται η χρήση βίας από τον νόμο;
7. Γιατί ο Σωκράτης θεωρεί δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων να φροντίζουν και να φυλάττουν τους άλλους;
8. Ποιες απόψεις διατυπώνονται από τον Σωκράτη και τον Γλαύκωνα για το αν είναι δίκαιος ο ηθικός εξαναγκασμός των φιλοσόφων; Αξιολογήστε τη θέση του Σωκράτη.

Ερωτήσεις συσχετιμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα

1. Θουκυδίδης, *Ίστορίαι*, Β37

Το πολίτευμα που έχουμε σε τίποτε δεν αντιγράφει τα ξένα πολιτεύματα. Αντίθετα, είμαστε πολύ περισσότερο εμείς παράδειγμα για τους άλλους παρά μιμητές τους. Το πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, επειδή την εξουσία δεν την ασκούν λίγοι πολίτες, αλλά όλος ο λαός. Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι μπροστά στον νόμο για τις ιδιωτικές τους διαφορές. Για τα δημόσια αξιώματα προτιμώνται εκείνοι που είναι ικανοί και τα αξίζουν και όχι εκείνοι που ανήκουν σε μια ορισμένη τάξη. Κανείς, αν τύχει και δεν έχει κοινωνική θέση ή αν είναι φτωχός, δεν εμποδίζεται γι' αυτό να υπηρετήσει την πολιτεία, αν έχει κάτι άξιο να προσφέρει. Στη δημόσια ζωή μας είμαστε ελεύθεροι, αλλά και στις καθημερινές μας σχέσεις δεν υποβλέπομε ο ένας τον άλλο, δεν θυμώνομε με τον γείτονά μας αν διασκεδάζει, και δεν του δείχνομε όψη πειραγμένου που, αν ίσως δεν τον βλάπτει, όμως τον στενοχωρεί. Αν, ωστόσο, η αυστηρότητα λείπει από την καθημερινή μας ζωή, στα δημόσια πράγματα, από εσωτερικό σεβασμό, δεν παρανομούμε. Σεβόμαστε τους άρχοντες, πειθαρχούμε στους νόμους και, μάλιστα, σε όσους έχουν γίνει για να προστατεύουν τους αδυνάτους και όσους που, αν και άγραφοι, είναι ντροπή να τους παραβαίνει κανείς.

Μτφρ. Α. Βλάχος

Αφού διαβάσετε το παραπάνω κείμενο από τον Επιτάφιο λόγο του Περικλή να επισημάνετε δύο (2) διαφορές ανάμεσα στο ιδανικό πολίτευμα της αθηναϊκής δημοκρατίας, όπως το περιγράφει ο Αθηναίος πολιτικός, και στο ιδανικό πολίτευμα που προτείνει ο Αθηναίος φιλόσοφος στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

2. Πλάτων, Πολιτεία, 508e-509a

Αυτό λοιπόν που παρέχει την αλήθεια σε ό,τι κατακτάται γνωστικά και δίνει σε όποιον προσοικειώνεται γνώση τη δύναμη να γνωρίζει είναι η Ιδέα του αγαθού. Είναι το αίτιο της γνώσης και της αλήθειας. Να το συλλογίζεσαι ως κάτι που κατακτάται γνωστικά, κι ενώ και τα δύο αυτά, η γνώση και η αλήθεια, είναι όμορφα πράγματα, εσύ, την Ιδέα του αγαθού να την θεωρήσεις σωστά ως κάτι διαφορετικό και ακόμη πιο όμορφο και από αυτά τα δύο. [...] Έτσι λοιπόν για τα αντικείμενα της γνώσης μπορείς να πεις πως από το Αγαθό δεν προέρχεται μόνο το ότι γίνονται γνωστά αλλά και ότι και το είναι τους και την ουσία τους την έχουν από αυτό, χωρίς το ίδιο το Αγαθό να αποτελεί ουσία αλλά κάτι ακόμη πιο πέρα από την ουσία, ανώτερο από αυτήν ως προς το αξίωμα και τη δύναμη.

Μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο και αξιοποιώντας στοιχεία και από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να εξηγήσετε σε τι ακριβώς συνίσταται η Ιδέα του Αγαθού στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας.

3. Πλάτων, Ζ΄ Επιστολή, 326a-b

Η επιστολή αυτή (η έβδομη) αποτελεί απάντηση στην έκκληση για βοήθεια από την πλευρά των συγγενών και των φίλων του δολοφονημένου (το 354 π.Χ.) τυράννου των Συρακουσών, του Δίωνα. Σε αυτήν ο Πλάτωνας, γέρος πια, θεώρησε σκόπιμο να προχωρήσει σε έναν απολογισμό για τα τρία ταξίδια του στη Σικελία. Ποια ήταν, όμως, η άποψή του για τα υπάρχοντα πολιτεύματα, όταν έφτανε για πρώτη φορά στη Σικελία (390 ή 389 π.Χ);

Βέβαια δεν σταμάτησα να εξετάζω αν ήταν δυνατόν να βελτιωθεί η κατάσταση και στα συγκεκριμένα ζητήματα, αλλά και γενικότερα στη διοίκηση της

πολιτείας, ωστόσο ανέβαλλα τη δραστηριοποίησή μου στην πολιτική περιμένοντας πάντοτε την κατάλληλη ευκαιρία. Τελικά, κατανόησα ότι όλες οι σύγχρονες πολιτείες διοικούνται με άσχημο τρόπο, —γιατί νόμοι τους έχουν περιέλθει σε κατάσταση σχεδόν αθεράπευτη, εκτός αν υπάρξει μια εκπληκτική προετοιμασία για την αναμόρφωσή τους συνδυασμένη με κάποια εύνοια της τύχης— και αναγκάστηκα, επαινώντας την ορθή φιλοσοφία, να λέω ότι χάρη σε αυτήν μπορεί κανείς να αντιληφθεί τι είναι δίκαιο και στη δημόσια και στην ιδιωτική ζωή. Τα δεινά, επομένως, για το ανθρώπινο γένος δεν θα σταματήσουν, παρά μόνο όταν οι σωστοί και γνήσιοι φιλόσοφοι καταλάβουν την πολιτική εξουσία, ή οι ηγέτες των πόλεων, χάρη σε κάποια θεϊκή πρόνοια, στραφούν στην πραγματική φιλοσοφία.

Μτφρ. Σ. Τσέλικας

Αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο κείμενο και παράλληλο κείμενο) να αναφέρετε δύο (2) λόγους που επιβάλλουν κατά τον Πλάτωνα την επιστροφή των φιλοσόφων στο Σπήλαιο.

4. Τόμας Μορ, Ουτοπία (Φάκελος Υλικού)

Ο συγγραφέας και πολιτικός Τόμας Μορ (1478-1535) εισάγει στην πολιτική σκέψη τη λέξη «ουτοπία» με το ομώνυμο έργο του Ουτοπία (1516). Πρόκειται για την περιγραφή μιας επινοημένης αυτάρκους κοινωνίας, οργανωμένης σε ένα νησί που κατοικείται από ανθρώπους με την ίδια κουλτούρα και τον ίδιο τρόπο ζωής. Ένα κεντρικό ερώτημα τίθεται (όπως και στον Πλάτωνα): μπορεί μια τέτοια ιδανική κοινωνία να πραγματοποιηθεί;

Από την άλλη, καταλήγω να συγκρίνω την Ουτοπία με πολλές άλλες χώρες, που φτιάχνουν συνεχώς νέους νόμους και καμιά τους δεν είναι καλυμμένη από νομοθετικής πλευράς. Στις χώρες αυτές, όπου ο καθένας μιλάει για την ατομική

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

του ιδιοκτησία, όσους νόμους κι αν φτιάχνουν καθημερινά, ποτέ δεν θα καταφέρουν να προσφέρουν στον καθένα την απόκτηση, τη διαφύλαξη ή τον ασφαλή διαχωρισμό της ιδιοκτησίας που ονομάζεται ατομική. Κάτι που οδηγεί σε αδιάκοπες νομικές αντιφάσεις καθημερινά. Όλα αυτά, συλλογίζομαι, λοιπόν, πως δηλώνουν κάτι αληθινό: ο Πλάτων είχε δίκιο και δεν είναι περίεργο που δεν ήθελε να φτιάξει νόμους για μια πολιτεία που θα αρνιόταν να νομοθετηθεί στη βάση της ισότητας και της κοινοκτημοσύνης.

Γιατί ο σοφός αυτός άνθρωπος προέβλεψε με ευκολία πως η κοινοκτημοσύνη ήταν ο ένας και μοναδικός δρόμος για μια υγιή κοινωνία. Κάτι που δεν μπορεί να γίνει όταν τα αγαθά του καθενός αποτελούν ατομική ιδιοκτησία. Όταν ο καθένας χρησιμοποιεί τίτλους και αξιώματα για να αρπάζει και να ιδιοποιείται όσα μπορεί, ώστε μια δράκα ανθρώπων να μοιράζεται όλα τα πλούτη του κόσμου, όσα κι αν είναι, τότε στους υπόλοιπους απομένει η ένδεια και η φτώχεια.

Μτφρ. Γ. Κονδύλης

Ο Τόμας Μορ στο παραπάνω παράλληλο κείμενο διαπιστώνει το εξής: «ο Πλάτων είχε δίκιο και δεν είναι περίεργο που δεν ήθελε να φτιάξει νόμους για μια πολιτεία που θα αρνιόταν να νομοθετηθεί στη βάση της ισότητας και της κοινοκτημοσύνης». Αξιοποιώντας αναφορές και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο) να εξηγήσετε για ποιους λόγους, κατά τους δύο φιλοσόφους, απαραίτητα χαρακτηριστικά μιας ιδανικής κοινωνίας πρέπει να είναι η ισότητα και η κοινοκτημοσύνη.

Ασκήσεις λεξιλογίου

1. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **ρήτορας, άσχημος, αφήγηση, πειστικός, υπόδημα**.
2. Να γράψετε από δύο ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) στη Νέα Ελληνική για κάθε μία από τις λέξεις που σας δίνονται: **προειρημένων, άπειρους, σκοπόν, έκόντες, μακάρων**.
3. Να γράψετε από δύο ομόρριζα ουσιαστικά (απλά ή σύνθετα) στη Νέα Ελληνική για κάθε μία από τις λέξεις που σας δίνονται: **άφικέσθαι, έφαμεν, ιδείν, έπιτρέπειν, καταμένειν**.
4. **χείρον, άμεινον, έπελάθου, μηχανάται, καταχρήται, σκέψαι**: Για καθεμία από τις λέξεις που σας δίνονται να γράψετε δύο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς.
5. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με **ομόρριζα** (απλά ή σύνθετα) του ρήματος **έφη**, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:
 - Απαγορεύεται η τσιγάρων στην τηλεόραση.
 - Η περιοχή αυτή για τις όμορφες παραλίες της.
 - Κατάφερες να το τελειώσεις τόσο γρήγορα. Τα πήγες !
 - Μου απάντησε στην πρότασή μου για συνεργασία.
 - Ήταν σε κατάσταση· δεν μπορούσε να μιλήσει.
6. Να επιλέξετε από τη στήλη Β για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη ή φράση της στήλης Α την **ορθή σημασία** της σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο:

A	B
1. έπιτροπεύσαι	α. είμαι επίτροπος

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

	β. κυβερνώ
2. στοχαζομένους	α. σκέφτομαι β. έχω έναν σκοπό
3. ἡγούμενοι	α. είμαι αρχηγός β. νομίζω
4. πόνων	α. κόπος β. οδύνη
5. Ἐπελάθου	α. ξεχνώ β. κάνω λάθος

6. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. ικανῶς	α. άνεση
2. εἶναι	β. διοίκηση
3. ἔφαμεν	γ. άφιξη
4. άναβήναι	δ. βάση
5. άφιῆ	ε. καταφατικός
	ζ. ουσία
	η. αναβολή

Διδακτική ενότητα 11 - Ο χαρακτήρας και οι στόχοι της παιδείας

Κείμενο Αναφοράς: Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, 1.12, 1253a29-39

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτ' ἅπαντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μαθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος. Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχῶδης ἡ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινες)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς).

Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνανσον. Βάνανσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.

Εισαγωγικές επισημάνσεις

Στο πλαίσιο της αναζήτησης που επιχειρεῖ ο Αριστοτέλης στο Η΄ και στο Θ΄ βιβλίο των Πολιτικῶν για την ἀριστη ἀλλὰ ἐφικτὴ πολιτεία της οποίας η ποιότητα ορίζεται ἀπὸ το πρακτικὸ ἀποτέλεσμα που ἔχει στη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὡς μέρους καὶ τῆς πόλεως ὡς ὅλου, ὁ φιλόσοφος προβληματίζεται με ἀφορμὴ τὴν τρέχουσα ἐκπαιδευτικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς τοῦ. Ἐτσι, ὁ Αριστοτέλης, ὅπως καὶ ὁ δάσκαλός τοῦ Πλάτων, διαπιστώνει ὅτι:

α) τὸ ζήτημα τῆς παιδείας δὲν μπορεῖ νὰ διερευνηθεῖ παρὰ μόνον μέσα στο πλαίσιο τῆς **πόλεως**,

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

β) το σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων μέσα στην πολιτική κοινωνία έχουν ως στόχο την επίτευξη της συνοχής, της προόδου και της συνολικής ευημερίας της πόλεως.

Κατά συνέπεια, και η παιδεία αποβλέπει σ' αυτό ακριβώς το **τέλος**. Γι' αυτό και οφείλει να είναι νομοθετικά οργανωμένη, δημόσια και ενιαία για όλους τους ελεύθερους πολίτες, ειδικότερα και emphaticότερα τους νέους, που θα είναι οι μελλοντικοί πολίτες. Αξίζει, λοιπόν, να διαβάσουμε τι έγραψε ο Αριστοτέλης αμέσως πριν από το κείμενό του που περιλάβαμε στην ενότητα αυτή:

Κανείς δεν θα αμφισβητούσε ότι καθήκον του νομοθέτη είναι να δείχνει ιδιαίτερη φροντίδα για την παιδεία των νέων· γιατί, όταν αυτό δεν συμβαίνει στις πόλεις, τότε επέρχεται φθορά των πολιτευμάτων. Οι νέοι πρέπει να εκπαιδεύονται σύμφωνα με το πολίτευμα, επειδή ο ιδιαίτερος χαρακτήρας κάθε πολιτεύματος αποτελεί συνήθως παράγοντα και για τη διατήρηση του πολιτεύματος αλλά και για την αρχική του εγκαθίδρυση, όπως, λόγου χάρη, το δημοκρατικό ήθος εγκαθιστά δημοκρατία και το ολιγαρχικό ολιγαρχία· και, βέβαια, πάντοτε το καλύτερο ήθος γίνεται αιτία καλύτερου πολιτεύματος.

Ακόμη, για όλες τις δυνατότητες και τις δεξιότητες, υπάρχουν τρόποι να εκπαιδεύεται κανείς και να συνηθίζει εκ των προτέρων στις ανάλογες εργασίες και, επομένως, είναι σαφές ότι το ίδιο ισχύει και για τις πράξεις της αρετής. Καθώς, τώρα, ο σκοπός του συνόλου της πόλης είναι ένας, γίνεται φανερό ότι και η παιδεία πρέπει υποχρεωτικά να είναι μία και ίδια για όλους, και η φροντίδα γι' αυτή να είναι δημόσια και όχι μόρφωση των παιδιών του με κατ' ιδίαν διδασκαλία των μαθημάτων που αυτός θέλει.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Η υλοποίηση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος πρέπει να γίνεται από κοινού· και την ίδια στιγμή, δεν είναι σωστό κάποιος πολίτης να νομίζει ότι αυτά είναι προσωπικά του θέματα, αλλά να θεωρεί ότι όλοι ανήκουν στην πόλη, εφόσον ο καθένας αποτελεί μέρος της πόλης και η φροντίδα που εκ φύσεως δείχνει κάθε μέρος ενός συνόλου αποβλέπει στη φροντίδα του συνόλου. Σ' αυτό θα μπορούσε κανείς να επαινέσει τους Λακεδαιμονίους, γιατί αυτοί όχι μόνο δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την αγωγή των παιδιών τους, αλλά και η αγωγή των παιδιών στη Σπάρτη είναι δημόσια. Έχει γίνει λοιπόν σαφές πως ό,τι αφορά την παιδεία πρέπει να νομοθετείται, και η παιδεία να είναι δημόσια.

Μτφρ. Σ. Δημόπουλος

Ερμηνευτικές επισημάνσεις

νομοθετητέον περί παιδείας... κοινήν ποιητέον: Η συγκεκριμένη φράση [δεοντ(ολογ)ικό ύφος] αποτελεί τη συμπερασματική - καταληκτική διατύπωση των προηγούμενων σκέψεων του φιλοσόφου. Είναι σημαντικό ότι υποστηρίζει τη **δημόσια εκπαίδευση αιώνες πριν από τον Γαλλικό Διαφωτισμό** και τη στιγμή που η ιδιωτική εκπαίδευση στην εποχή του ήταν ιδιαιτέρως ανεπτυγμένη.

Για τον Αριστοτέλη κάθε πολίτευμα διαμορφώνεται και συντηρείται από το ιδιαίτερο ήθος των πολιτών του. Αποστολή του κράτους είναι να καλλιεργεί αυτό το ήθος με την εκπαίδευση, η οποία γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, πρέπει να παρέχεται απ' την πολιτεία και όχι από τους γονείς και να είναι ίδια για όλους τους πολίτες.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Κανένας πολίτης δεν ανήκει στον εαυτό του· όλοι ανήκουν στο κράτος, και το κράτος πρέπει να φροντίζει για καθένα από τα μέρη του²⁸. Η σπουδαιότερη υπόθεση της πόλης είναι η προσεκτικά σχεδιασμένη αγωγή της νεολαίας. Αν η αγωγή της νεολαίας αφεθεί στην ιδιωτική πρωτοβουλία, οι πολίτες διασπώνται. Το κράτος πρέπει να φροντίζει οπωσδήποτε για τη δημόσια ηθική· όποιος την έχει συνηθίσει από παιδί θα την υπομείνει ατάραχος²⁹. Για μια ακόμη φορά υπάρχει **αλληλεξάρτηση ηθικής και πολιτικής**. Βέβαια, όλες αυτές οι σκέψεις εμπεριέχονται στις κρίσεις γύρω από το θέμα του ιδεώδους πολιτεύματος.

Συνοψίζοντας, **ο δημόσιος χαρακτήρας της παιδείας** είναι, κατά τον Αριστοτέλη, ένα αίτημα που προκύπτει από την ανάγκη κοινωνικής και πολιτικής ισότητας. Επίσης, η **κοινή παιδεία** είναι απαραίτητη για την ενότητα της πόλης και τη συλλογική ευτυχία.

τίς ἔσται ... παιδεύεσθαι: Με την ερώτηση **τίς ἔσται ἡ παιδεία** θέτει την ουσία του προβλήματος, ενώ με την ερώτηση **πῶς χρή παιδεύεσθαι** την αξιολογική του βάση. Τέλος της παιδείας είναι το **εὖ ζῆν**, όπου οδηγείται ο πολίτης που έχει ασκηθεί με ευθύνη της πολιτείας στην αρετή³⁰.

ἀμφισβητεῖται ... οὐ γὰρ ταυτά πάντες: Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στις διαφορετικές απόψεις σχετικά με τον στόχο και το περιεχόμενο της παιδείας.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο φιλόσοφος αναφέρεται σε τρεις διακριτές περιοχές της παιδαγωγικής έρευνας προβαίνοντας σε διαιρετικές αναλύσεις: α) διδακτικοί σκοποί, β) εκπαιδευτική πρακτική και γ) γνωστικό αντικείμενο. Ως

²⁸ Ross, W.D. (1993), *Αριστοτέλης*. Αθήνα (MIET), σ. 383

²⁹ Düring, I. (1994), *Ο Αριστοτέλης – Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του, τόμος Β*, Αθήνα (MIET), σ.275 - 6

³⁰ Βλ. ΥΠΕΠΘ – ΚΕΕ (1999), ό.π., σ. 91, υποσημείωση 42

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

πιθανοί **σκοποί** της παιδείας παρατίθενται διαζευτικά η αρετή ή ευτυχία, η ανάπτυξη του πνεύματος ή η καλλιέργεια της ψυχής, η χρηστικότητα της γνώσης ή η αυταξία της. **Η τρέχουσα εκπαιδευτική πρακτική** μόνο ταραχή μπορεί να προκαλέσει στον ερευνητή, γι' αυτό **και προσωρινά προσπερνάται**. Ως γνωστικό αντικείμενο, τέλος, ορίζονται όλες οι δράσεις, σωματικές και πνευματικές, των ελευθέρων πολιτών.

Γι' αυτό τον σκοπό χρησιμοποιεί παρατακτική συμπλεκτική αποφαστική σύνδεση (**οὐ γάρ ταύτᾳ [...] οὐδὲ φανερόν, οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον**), διμελείς πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις (**πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν [...] ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος, πότερον ἀσκεῖν δεῖ [...] ἢ τὰ τείνοντα ἢ τὰ περιττὰ**) και γενικές διαιρετικές (**τὰ ἀναγκαῖα [...] τῶν χρησίμων, ὅσα τῶν χρησίμων**).

Πιο συγκεκριμένα οι άνθρωποι διαφωνούν για το αν οι νέοι είναι καλό να εκπαιδεύονται με σκοπό την κατάκτηση της **αρετῆς** και του **ἀριστοῦ βίου** και αν πρέπει να αποβλέπουν με την παιδεία **στην πνευματική καλλιέργεια ή στη διάπλαση ήθους**.

Οι στόχοι της παιδείας

- **πρὸς ἀρετὴν, πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον**: Ορισμένοι προτάσουν τον στόχο της αρετῆς. Η αρετή αναφέρεται και στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχῆς (διανοητικές αρετές) και σε ενέργειες της βούλησης, που ελέγχονται όμως από τη λογική, αλλά γεννιούνται με τον εθισμό (ηθικές αρετές). Η αρετή αποτελεί τη βάση του **αἰρετωτέρου βίου**, δηλαδή του τρόπου ζωῆς που προβάλλει κάθε πολιτική κοινωνία στα μέλη της και θεωρείται ως **ἄριστος βίος**. Γίνεται σαφές ότι ο ἄριστος βίος συνδέεται με το ἄριστο πολίτευμα. Ἀριστη πολιτεία

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

είναι εκείνη που εξασφαλίζει τον **αίρετώτατον βίον**, την άριστη ζωή για το άτομο και το σύνολο συγχρόνως. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει ένας και μοναδικός **ἄριστος βίος**, αλλά τόσοι όσα και τα πολιτεύματα. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ένα παιδευτικό αγαθό όχι μόνον ευχάριστο και διασκεδαστικό, αλλά χρήσιμο και για ηθικούς σκοπούς και για τη διαμόρφωση του άριστου βίου είναι η μουσική.

- **πρὸς τὴν διάνοιαν**: Ορισμένοι θεωρούν ότι η παιδεία έχει νόημα ως **άσκηση του νου**, ως μαθητεία μόνο του πνεύματος.
- **πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος**: Η διαμόρφωση **ηθικού χαρακτήρα** αποτελεί και αυτή κύριο διακύβευμα της παιδείας, το οποίο έχει υποστηρικτές, αλλά και αρνητές.

ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν... ἄσκησιν αὐτῆς: Ο ρεαλιστικός και εμπειρικός χαρακτήρας της αριστοτελικής σκέψης φαίνεται και στη διαπίστωση ότι η έρευνα για την παιδεία δεν διευκολύνεται από την παρατήρηση της τότε παρεχόμενης εκπαίδευσης. Κρίνει, λοιπόν, ο Αριστοτέλης ότι η απουσία νομικού πλαισίου για την εκπαίδευση και ο ιδιωτικός της χαρακτήρας προσανατολίζουν τους ανθρώπους σε ανόμοιες επιλογές παιδείας με πολιτικές βέβαια επιπτώσεις στην ενότητα και στη συλλογική ευτυχία της πόλεως. Διακρίνει στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις τύπους παιδείας:

- ό,τι είναι χρήσιμο και πρακτικό για τη ζωή (ωφελιμιστική παιδεία),
- ό,τι οδηγεί στην αρετή (ηθοπλαστική παιδεία),
- πιο **περιττά** πράγματα, όπως η μουσική και η γεωμετρία (γνωσιοκεντρική/νοησιαρχική παιδεία) που δεν αποβλέπουν σε άμεσες πρακτικές εφαρμογές.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

☞ **Πού οφείλονται αυτές οι διαφοροποιήσεις;** μα στον σκοπό της πολιτείας. Ο Αριστοτέλης δεν απομονώνει την πολιτειακή τάξη από τον τρόπο ζωής και την παιδεία που προϋποθέτει τη διατήρησή της. Για να ακολουθηθεί ο τρόπος ζωής που ταιριάζει στο κάθε πολίτευμα, πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη μορφή παιδείας, που ποικίλλει ανάλογα με τους σκοπούς της κάθε πολιτείας. **Κανένας τύπος παιδείας από αυτούς δεν ικανοποιεί απόλυτα τον Αριστοτέλη**, γιατί ο κάθε τύπος από μόνος του δεν είναι σε θέση να προσφέρει όλα εκείνα τα γνωρίσματα που απαιτούνται για τη συγκρότηση της προσωπικότητας του σπουδαίου πολίτη και πολιτικού. Μας παραδίδει ο Αριστοτέλης τον προβληματισμό που είχε ανακύψει για τις τρεις κατευθύνσεις της παιδείας: κατάρτιση για βιοπορισμό, ή διάπλωση ενάρτετο χαρακτήρα, ή καθαρή μόρφωση.

τῆς ἐμποδῶν παιδείας: Σ' ένα παρακάτω χωρίο αναφέρει ο Αριστοτέλης τι αποτελούσε συνήθως **την παιδεία του καιρού του**: α) ανάγνωση και γραφή, β) γυμναστική, γ) μουσική, και δ) (μερικές φορές) σχέδιο και ζωγραφική. (Ένας λόγος που δεν αναφέρει την αριθμητική είναι ίσως ότι στην Αθήνα αυτή διδασκόταν στο σπίτι και όχι στο σχολείο.) Πρόκειται για την παιδεία που ίσχυε την εποχή του Αριστοτέλη. Η ανάγνωση μαζί με την γραφή, και το σχέδιο είναι απλώς γνώσεις, δεξιότητες χρήσιμες για τη ζωή. Σκοπός της γυμναστικής είναι η καλλιέργεια της ανδρείας, γιατί όλοι οι πολίτες με τη γυμναστική συνηθίζουν να διακινδυνεύουν. Σκοπός εξάλλου της μουσικής είναι να προάγει την πνευματική καλλιέργεια και μόρφωση, να χαρίζει ανάπαυση και χαλάρωση ή διασκέδαση γενικά και να προσφέρει στους μορφωμένους ανθρώπους πιο εκλεπτυσμένη απόλαυση.

περί τῶν πρὸς ἀρετὴν ... ὁμολογούμενον: Ο Αριστοτέλης έχει ήδη υποστηρίξει ότι ἡ ἀρετὴ τῶν πολιτῶν δεν είναι προϊόν της τύχης, ούτε κάτι που βρίσκεται έξω απ' την πολιτεία· αντίθετα, βρίσκεται μέσα στην πολιτεία και καλλιεργείται με την παιδεία. Ἀρετὴ είναι για τον Αριστοτέλη ορθὴ ἐνέργεια του ἀνθρώπου, ἡ οποία τον οδηγεί στην πραγμάτωση της φύσης του. Ἐνὼ ὅμως για τον Αριστοτέλη το θέμα αὐτό είναι ξεκαθαρισμένο, ἄλλοι διαφωνοῦν μ' ἀποτέλεσμα να εμφανίζονται διχογνωμίες.

ὅτι ... δεί...: Ὡς συνήθως ο Αριστοτέλης ακολουθεῖ τὴ μέση οδὸ. Δεν πρέπει να παραμελοῦμε το χρῆσιμο· ἡ ἀνάγνωση, ἡ γραφὴ καὶ τὸ σχέδιο εἶναι γνώσεις καὶ ικανότητες που τις χρειαζόμαστε στις συναλλαγές ὅσο καὶ στην ἀσκηση του δημόσιου καθήκοντος. Το χρῆσιμο, ὅμως, εἶναι μόνο τὸ μέσο για τὸ σκοπὸ· δεν ἀρμόζει σε ἐλεύθερους ἀνθρώπους να ἀναζητοῦν παντοῦ τὴ χρησιμότητα. Πρέπει να φροντίζουμε τὰ παιδιὰ να μὴ μαθαίνουν πράγματα που θα τους κάνουν ευτελεῖς καὶ τιποτένιους³¹.

Βάναυσον δ' ἔργον ... τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν: [**βάνανσος** ἀπὸ τὸ **βαῦνος· κλίβανος**· ἡ λέξη σήμαινε τὸν τεχνίτη, τὸν σιδηρουργό, που ἔμενε μόνιμα στην πόλη καὶ ἐργαζόταν ἐκεῖ.] Οἱ τεχνίτες ἦταν ἀπαραίτητοι καὶ πολῦτιμοι για τὴν πολιτεία, ἀλλὰ οἱ νομαδικοὶ καὶ φιλοπόλεμοι λαοὶ τοὺς περιφρονούσαν. Οἱ **βάνανσοι** ἢ τὸ **βάνανυσον** ἀναφέρονται στην τάξη τῶν ἐργατῶν που ἀσκοῦν μηχανικὴ καὶ ταπεινὴ τέχνη. Τα ἀρχαιοελληνικά ἐπίθετα **βάνανσος, μοχθηρός, πανούργος, πονηρός** ἀπέκτησαν βαθμὴδὸν κακὴ

³¹ Düring, I. (1994), ὁ.π., σ. 276

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

σημασία, αφού πρόκειται για λέξεις που δήλωναν σωματικό μόχθο ή σκληρή χειρωνακτική εργασία.

Η παιδεία του ελεύθερου πολίτη

Εφόσον η παιδεία θα αποβλέπει στο να καταστήσει τους πολίτες ελεύθερους και ευγενείς, δεν είναι δυνατόν η κάθε επιμέρους γνώση ή άσκηση να θεωρείται ως αυτοσκοπός, γιατί κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε ανεπίτρεπτη μονομέρεια. Γενικά πρέπει να διακρίνουμε τις ελεύθερες από τις ανελεύθερες ενασχολήσεις. Οι τελευταίες καθιστούν τον ελεύθερο άνθρωπο ανίκανο να εκπληρώσει τις απαιτήσεις της αρετής. Περιορίζουν και υποβαθμίζουν τη σκέψη μας. Η διδασκαλία πρέπει να μην υπερβαίνει ορισμένα όρια· δεν πρέπει να την χαρακτηρίζει υπερβολικός ζήλος. Από τα παραπάνω, λοιπόν, προκύπτει ότι οι χρήσιμες γνώσεις είναι απαραίτητες, αλλά δεν πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό. Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κυρίως ηθοπλαστικός και να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου. Στο παιδευτικό πρόγραμμα του Αριστοτέλη έχει θέση και το χρήσιμο και η ελεύθερη απασχόληση και η επιστημοσύνη, αποκλείεται όμως ό,τι θα έθιζε τον νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα (**βάνανυσον ἔργον**).

Φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης διακρίνει τη γνώση από την κοινωνική λειτουργία της, από την άποψη ότι η γνώση που οδηγεί σε επαγγελματική εξειδίκευση στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας δεν αναιρεί τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της μισθωτής εργασίας, γιατί ο άνθρωπος «εμπορευματοποιεί» την επαγγελματική γνώση του, δηλαδή ένα ποιοτικό γνώρισμα της ύπαρξής του, και το υποτάσσει στη βούληση του άλλου. Αυτό δεν

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

μπορεί όμως να είναι έργο παιδείας που ταιριάζει σε πολίτη, δηλαδή σε άνθρωπο ελεύθερο και αγαθό που υπηρετεί συνειδητά την πόλη.

Συμπερασματική διαπίστωση

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για εκπαίδευση πολιτών που αποτελούν μέρη του κράτους. Έτσι, εξηγείται τόσο η ομοιομορφία της παιδείας, όσο και το γεγονός ότι έχει κυρίως ηθικό χαρακτήρα και όχι πρακτικό. Ο Αριστοτέλης αναγνωρίζοντας στο κράτος ένα άμεσα ηθικοπλαστικό ρόλο και όχι απλώς ένα ρόλο εξάλειψης πιθανών εμποδίων για την ευζωία των πολιτών, είναι φυσικό να δίνει στην ηθική διαπαιδαγώγηση μεγαλύτερη έμφαση απ' ό,τι συνηθίζουμε σήμερα. Ασφαλώς πιστεύουμε και εμείς ότι τα εκπαιδευτικά και τα μαθήματα ασκούν ηθική επιρροή, αλλά θεωρούμε την επίδρασή τους λιγότερο άμεση, και μάλιστα πιστεύουμε ότι όσο λιγότερο τονίζεται και προβάλλεται αυτός ο σκοπός, τόσο πιθανότερη είναι η θετική επίδρασή τους³².

Ερωτήσεις - Παρατηρήσεις

Ερωτήσεις κατανόησης του Κειμένου Αναφοράς

A1.α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις / φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν:

³² Ross, W.D. (1993), ό.π., σ. 384

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον ιδιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης της εποχής του.
2. Ένα βασικό σημείο διαφωνίας είναι για το εάν η παιδεία οφείλει να έχει ως στόχο την ανάπτυξη του πνεύματος ή την ηθική καλλιέργεια.
3. Όλοι συμφωνούν στο τι είναι αρετή, αλλά διαφωνούν στον τρόπο άσκησής της.
4. Ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη μεσότητα ως προς τη διδασκαλία των χρησίων.
5. Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου.

A1β.

1. *καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς*: Πού αναφέρονται οι αντωνυμίες αὐτήν, αὐτῆς στο συγκεκριμένο χωρίο;
2. Ποιοι είναι οι πιθανοί σκοποί και τα πιθανά γνωστικά αντικείμενα που εμφανίζονται κατά τον Αριστοτέλη ανάλογα με τους στόχους ενός εκπαιδευτικού συστήματος;
3. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης της εποχής του; Από ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;

Ερωτήσεις ερμηνείας και σχολιασμού του Κειμένου Αναφοράς

1. Ποια ερωτήματα/ζητήματα θέτει ο Αριστοτέλης ως προς τους στόχους της παιδείας, και πώς ανταποκρίνεται σε αυτά η *έμποδών παιδεία* σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο;
2. Ποια παιδεία θεωρείται, κατά τον Αριστοτέλη, αντάξια του ελεύθερου πολίτη, σύμφωνα με τα όσα διατυπώνει στο παραπάνω κείμενο;
3. Ποια η σχέση, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ανάμεσα στην παιδεία, την πολιτεία και τη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του πολίτη;
4. Ποιες απόψεις του Αριστοτέλη για τη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του ανθρώπου διακρίνετε στο κείμενο;
5. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η πολιτεία οφείλει να επιδιώκει για τους νέους της την αρετή με σκοπό να διαμορφώσει ηθικά τον χαρακτήρα τους. Ποιες δυσκολίες περιγράφει για την επίτευξη αυτού του σκοπού;

Ερωτήσεις συσχετισμού του Κειμένου Αναφοράς με Παράλληλα Κείμενα

1. Πλάτων, *Νόμοι*, 643d-644b

Στο γεροντικό αυτό έργο του ο Πλάτων επανέρχεται στο ζήτημα της δίκαιης διακυβέρνησης και σκιαγραφεί την πολιτική δομή και τους νόμους της δεύτερης ιδανικής πολιτείας του που ονομάζει Μαγνησία. Σκοπός του νομοθέτη είναι η τέλεια αρετή των πολιτών ως συνόλου· οι αληθινοί νόμοι συντελούν στην ευδαιμονία τους. Ο Αθηναίος, που πρωταγωνιστεί στον διάλογο, συζητά για τον ρόλο της παιδείας στη διαμόρφωση του τέλειου πολίτη.

Δεν θα πρέπει λοιπόν να επιτρέψουμε αυτό το οποίο ορίζουμε ότι είναι παιδεία να γίνει κάτι αόριστο. Διότι, στην τρέχουσα συνάφεια, όταν ψέγουμε ή όταν επαινούμε την ανατροφή του καθενός, υποστηρίζουμε ότι ένας από εμάς είναι πεπαιδευμένος και ένας άλλος απαίδευτος, και κάποτε μάλιστα το αναφέρουμε

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

αυτό ακόμη και για ανθρώπους με γνώση στο εμπόριο ή στη ναυτιλία και για άλλους τέτοιους ιδιαίτερα κατηρτισμένους. Η άποψή μας όμως αυτή, καθώς είναι φυσικό, δεν θα μπορούσε να αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι φρονούν ότι τα αναφερθέντα είναι παιδεία, διότι παιδεία είναι ο παράγων που οδηγεί από την παιδική ηλικία στην αρετή, η οποία καθιστά τον πολίτη να επιθυμεί και να αρέσκεται στο να γίνει τέλειος, να γνωρίζει να άρχει και να άρχεται με δικαιοσύνη. Αυτό το είδος αγωγής, το οποίο ο προηγούμενος συλλογισμός όρισε, είναι το μόνο, όπως μου φαίνεται, που θα έπρεπε να ονομάζουμε παιδεία, ενώ αυτό που αποβλέπει στον πλούτο ή σε ένα ορισμένο άλλο είδος ισχύος ή σε μία ορισμένη άλλη σοφία χωρίς φρόνηση και δικαιοσύνη, ότι είναι χυδαία και ανελεύθερη και ότι δεν είναι άξια καθόλου να ονομάζεται παιδεία. Αλλά, ας μην διαφωνούμε μεταξύ μας για μία λέξη. Ο συλλογισμός που μόλις τώρα παραδεχθήκαμε ας παραμείνει, ότι δηλαδή οι άνθρωποι που διαπαιδαγωγούνται ορθώς, γίνονται κατά κανόνα αγαθοί και ότι σε ουδεμία περίπτωση δεν θα πρέπει να υποτιμάται η παιδεία, καθότι είναι το πρώτο από τα ποιοτικότερα τα οποία είναι εφικτό να συμβούν στους άριστους άνδρες.

Μτφρ. Χ. Τερέζης και Λ. Πετρίδου

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να απαντήσετε σε ποιο βαθμό ο Αριστοτέλης έχει επηρεαστεί από τον δάσκαλό του Πλάτωνα στη διαμόρφωση της δικής του θέσης για την ιδανική παιδεία, όπως αυτή διατυπώνεται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

2. Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, 1104a-b

Κανείς, νομίζω, δεν έχει αμφιβολία ότι είναι υποχρέωση του νομοθέτη να ασχοληθεί πολύ σοβαρά με το θέμα της παιδείας των νέων· είναι κάτι που αν παραμεληθεί στις πόλεις, βλάπτει πριν απ' όλα το ίδιο το πολίτευμά τους, αφού οι νέοι πρέπει να παίρνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους. ... Έπειτα, η κάθε τέχνη προϋποθέτει κάποια προπαιδεία και κάποια άσκηση, αν είναι να φτάσει κάποτε κανείς να κάνει τις εργασίες αυτής της τέχνης· το ίδιο όμως ισχύει και για τις πράξεις της αρετής. Καθώς, εξάλλου, οι πολίτες μιας πόλης έχουν να επιτελέσουν σαν σύνολο έναν σκοπό, είναι φανερό ότι και η παιδεία πρέπει να είναι μία και η ίδια για όλους, και η φροντίδα γι' αυτήν πρέπει να ανήκει στο δημόσιο και όχι να αφήνεται στην ατομική πρωτοβουλία, όπως γίνεται σήμερα, που ο κάθε γονιός φροντίζει ιδιωτικά τα παιδιά του, διδάσκοντάς τους τους κλάδους της γνώσης που ο ίδιος θεωρεί ενδεδειγμένους. Για την επίτευξη ενός στόχου που είναι κοινός για όλους, κοινή πρέπει να είναι και η άσκηση. Και, φυσικά, κανείς πολίτης δεν πρέπει να πιστεύει ότι ανήκει στον εαυτό του, αλλά, αντίθετα, ότι όλοι οι πολίτες ανήκουν στην πόλη· ο καθένας δεν είναι παρά ένα μέρος της πόλης, και η φροντίδα για το κάθε ξεχωριστό μέρος πρέπει να γίνεται σε απόλυτο συνταίριασμα με τη φροντίδα για το σύνολο.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής

Με τα δύο ρηματικά επίθετα στην πρώτη περίοδο του αρχαίου διδαγμένου κειμένου ο Αριστοτέλης διατυπώνει μία δεοντολογική διαπίστωση. Να την

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

αναφέρετε και να την ερμηνεύσετε αντλώντας δύο (2) βασικά επιχειρήματα απ' όσα αναφέρονται στο παράλληλο κείμενο.

Ερωτήσεις λεξιλογίου

1. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **αδιαθεσία, φάντασμα, συνταρακτικός, ανάταση, εργολαβία.**
2. Με ποιες λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου παρουσιάζουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **εμφάνιση, υπόληψη, έθος, ποδήλατο, τάση, διακρίσεις, καχεξία, τοκετός, χρήση, διέλευση.**
3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. παιχνίδι	α. μετέχοντα
2. αφαίρεση	β. έμποδών
3. σχεδόν	γ. υπολαμβάνουσι
4. διένεξη	δ. διηρημένων
5. υπόληψη	ε. παιδείας
6. πεζός	
7. υπόλοιπο	

4. Να εντοπίσετε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο μία ομόρριζη, για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **κατάληψη, παράνοια, σκοπιμότητα, φόρεμα, καθαίρεση.**

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

5. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **λησμονιά, χρηματικός, τάση, φορείο, πρακτορείο.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - Ασκήσεις αντικειμενικού τύπου για την «Εισαγωγή της Πολιτείας»

1. Νεανικές φιλοδοξίες και απογοητεύσεις

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Πηγή πληροφοριών για την πολιτική δραστηριότητα του Πλάτωνα αποτελεί η 7^η Επιστολή του.
2. Η καταγωγή του Πλάτωνα δεν επηρέασε τα πολιτικά του φρονήματα.
3. Κατά τον Πλάτωνα μια αυταρχική διακυβέρνηση δε θα μπορούσε να προστατεύσει την Αθήνα από την ασυδοσία των δημαγωγών.
4. Ο Πλάτωνας δεν είχε ενεργό πολιτική δράση στην Αθήνα.
5. Η καταδίκη του Σωκράτη δεν ήταν πολιτική δίωξη.
6. Τα ταξίδια του Πλάτωνα γονιμοποίησαν την πολιτική του σκέψη.
7. Οι απογοητεύσεις που βίωσε ο Πλάτωνας του δημιούργησαν την πεποίθηση ότι όλα τα πολιτεύματα της εποχής του ήταν διεφθαρμένα.
8. Ο Πλάτωνας υποστήριζε ότι υγιής πολιτική ζωή μπορούσε να υπάρξει μόνο αν οι αριστοκράτες αναλάμβαναν την εξουσία.
9. Πυρήνας της πολιτικής σκέψης του Πλάτωνα είναι η ιδέα της δικαιοσύνης.
10. Η ιδέα της δικαιοσύνης πρεσβεύει ο καθένας να πράττει αυτό για το οποίο είναι πλασμένος και καταλλήλως εκπαιδευμένος.

2. Η συγγραφή της Πολιτείας

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Τις απόψεις για την ιδεώδη πολιτεία, την καλλίπολιν, τις εκθέτει ο Πλάτωνας στον διάλογό του *Πολιτεία ή περί δικαίου*.
2. Η ιδεώδης πολιτεία διασφαλίζει στον πολίτη της τον άριστο βίο.
3. Ο Πλάτωνας διαιρεί την ιδανική *Πολιτεία* σε 10 βιβλία κατά θεματικές ενότητες.
4. Η συγγραφή της *Πολιτείας* ολοκληρώθηκε το 421 π.Χ.
5. Ο δραματικός χρόνος του έργου είναι το 374 π.Χ.

3. Η σκηνοθεσία και τα πρόσωπα του διαλόγου

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Ο τόπος διεξαγωγής του διαλόγου είναι ο Πειραιάς, και συγκεκριμένα το σπίτι του πλούσιου μετοίκου Κέφαλου.
2. Από το δεύτερο βιβλίο ως το τέλος οι κύριοι συνομιλητές είναι ο Σωκράτης, ο Πολέμαρχος και ο Αδείμαντος.
3. Θέμα του διαλόγου είναι η φύση της δικαιοσύνης και της αδικίας, το οποίο εξετάζεται στο ευρύτερο πλαίσιο μιας πόλης-κράτους.
4. Ο Σωκράτης αρχίζει ένα πείραμα, μια θεωρητική κατασκευή εξαρχής μιας πόλης, που συγκροτείται σιγά σιγά για να φτάσει από το πρωτόγονο στάδιο στην πλήρη ανάπτυξή της.
5. Στον διάλογο οι όροι *πόλις* και *πολιτεία* έχουν την ίδια σημασία.

6. Οι τρεις τάξεις

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Με τον όρο τάξη δηλώνεται η «λειτουργία» μιας ομάδας μέσα στην κοινωνία.
2. Στην πλατωνική πολιτεία η ανώτερη τάξη προκύπτει κατόπιν αυστηρής επιλογής από τη μεσαία.
3. Ανάμεσα στις τάξεις δεν υπήρχε πρόβλεψη για κοινωνική κινητικότητα.
4. Οι δημιουργοί είναι αφοσιωμένοι στην υπηρεσία του κράτους.
5. Οι φύλακες-επίκουροι αποτελούν μια αριστοκρατία του πνεύματος, που εξουσιάζει και συνάμα υπηρετεί το πλήθος.

8. Η αγωγή των φυλάκων

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Οι φύλακες έχουν επιλεγεί με κριτήρια την καλή σωματική τους διάπλαση και την καταγωγή τους.
2. Ο νομοθέτης επαγρυπνεί για τη μορφή και το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής έκφρασης.
3. Η αγωγή των φυλάκων αναδεικνύει τη σπουδαιότητα της διαλεκτικής.
4. Όλοι οι φύλακες-επίκουροι προάγονται μετά τα 50 τους έτη σε φύλακες-παντελείς.
5. Οι άρχοντες έχουν την ευθύνη για την εκπαίδευση της νέας γενιάς των φυλάκων, ζουν μακάρια και όταν πεθάνουν τιμώνται ως ήρωες.

12. Οι φιλόσοφοι-βασιλείς

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Η διαφθορά της αθηναϊκής δημοκρατίας δεν μπορούσε να αντιμετωπιστεί κατά τον Πλάτωνα.
2. Η μοναδική ελπίδα κατά τον Πλάτωνα ήταν είτε να φιλοσοφήσουν οι άρχοντες είτε να αναλάβουν τα ηνία του κράτους οι φιλόσοφοι.
3. Από την αλληγορία του πλοίου αναδεικνύεται ο φιλόσοφος ως ο ιδανικός κυβερνήτης.
4. Ο όρος βασιλεὺς στον Πλάτωνα δηλώνει τον απόλυτο μονάρχη που αντλεί την εξουσία του από το κληρονομικό δικαίωμα ή από τη θέληση του Θεού.
5. Οι φιλόσοφοι- βασιλείς αναλαμβάνουν την εξουσία από αίσθηση καθήκοντος, για να διοχετεύσουν μέσα στη νομοθεσία τη σοφία τους και την ακεραιότητά τους.

13. Η δικαιοσύνη

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Η ιδεώδης πολιτεία είναι σοφή, επειδή οι άρχοντές της απολαμβάνουν τη μακάρια ζωή.
2. Οι φύλακες-επίκουροι εξασφαλίζουν μόνο την εδαφική ακεραιότητα της πολιτείας.
3. Η σωφροσύνη κοσμεί την πολιτεία, επειδή και οι τρεις τάξεις είναι ίσες.
4. Η πολιτεία είναι δίκαιη, επειδή ο κάθε πολίτης είναι πολυπράγμων.
5. Η ψυχή κατά τον Πλάτωνα είναι ο χαρακτήρας, η προσωπικότητα, ο νους.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος

6. Η ατομική ψυχή είναι αρμονική όταν η μεγάλη πολιτεία είναι δίκαιη.
7. Στην ιδεώδη πολιτεία οι επίκουροι μεριμνούν για την επιβολή της τάξης.
8. Η ορθή συμπεριφορά του ανθρώπου προϋποθέτει την κατάκτηση της αυτογνωσίας.
9. Η δικαιοσύνη εμπεριέχει μόνο την αρετή της σοφίας.
10. Η ιδεώδης πολιτεία βασίζεται στην αριστοκρατία του πνεύματος.

Η αλληγορία του σπηλαίου

Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω θέσεις με την ένδειξη «Σωστό» ή «Λάθος».

1. Η αλληγορία είναι ένας εκφραστικός τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας άλλα λέγει και άλλα εννοεί.
2. Η αλληγορία του σπηλαίου αναπτύσσεται στην αρχή του Ε΄ βιβλίου της *Πολιτείας*.
3. Θέμα της αλληγορίας είναι η επίδραση που ασκεί η παιδεία στην ανθρώπινη φύση.
4. Στην αλληγορία του σπηλαίου αναδεικνύεται η αντίθεση ανάμεσα στον κόσμο που συλλαμβάνουμε με τις αισθήσεις μας και στον κόσμο της νόησης.
5. Ο απελευθερωμένος δεσμώτης δεν έχει την υποχρέωση να κατέλθει στη σπηλιά και να προσπαθήσει να αναμορφώσει τους δεσμώτες.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλολόγος

Ενδεικτική Βιβλιογραφία - Δικτυογραφία

- Arendt, H. (1986), *Η ανθρώπινη κατάσταση*. Αθήνα (Γνώση).
- Barker, E. (2007), *Ο πολιτικός στοχασμός στην Ελλάδα*, Αθήνα (Ποιότητα).
- Chatelet, Fr. (1984), *Πλάτων σε Η Φιλοσοφία τ. Α΄*, επιμ. Fr. Chatelet, Από τον Πλάτωνα ως τον Θωμά Ακινάτη. Αθήνα (Γνώση).
- Düring, I. (1994), *Ο Αριστοτέλης – Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του, τόμος Β*, Αθήνα (ΜΙΕΤ).
- Kouyrè, Al. (1990), *Φιλοσοφία και Πολιτεία. Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*. Αθήνα (Αλεξάνδρεια).
- Μιχαηλίδης, Κ. (1998), *Πλάτων Λόγος και Μύθος*. Αθήνα (Παπαδήμας).
- Μπαγιόνας, Α. (1974), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής ηθικής από τους προσωκρατικούς ως την αρχαία Ακαδημία*. Θεσσαλονίκη.
- Μπετσάκος, Β. (2020), *Αρχαία Ελληνικά Γ΄ Λυκείου, Φάκελος Υλικού – Άξονες Διδακτικής και Ερμηνείας*. Αθήνα (Πατάκης).
- Porper, K. (2003), *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της, τόμος Ι*, Αθήνα (Παπαζήσης).
- Ross, W. D. (1993), *Αριστοτέλης*. Αθήνα (ΜΙΕΤ).
- Σκουτερόπουλος, Ν. (2002), *Πλάτων Πολιτεία. Εισαγωγικό σημείωμα, μετάφραση, ερμηνευτικά σημειώματα*. Αθήνα (Πόλις).
- Taylor, A. E. (1990), *Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του*. Αθήνα (ΜΙΕΤ).
- ΥΠΕΠΘ – ΚΕΕ (1999), *Αξιολόγηση των μαθημάτων στην Αρχαία Ελληνική Γραμματεία – Φιλοσοφικός Λόγος*. Αθήνα.
- Τσάτσος, Κ. (1996), *Η κοινωνική φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα (Εστία).
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/index.html
- <https://aristotelistes.cti.gr/>
- <http://www.study4exams.gr/>
- <http://iep.edu.gr/el/trapeza-thematon-arxiki-selida>
- <http://www.kee.gr/html/themata.php>

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΠΑΣ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ - Θεματική Ενότητα 3

Ι.Π. Αμπελάς, Δρ Φιλοσοφίας - Φιλόλογος